

УСТАНОВА КУЛТУРЕ ГРАДСКЕ ОПШТИНЕ СТАРИ ГРАД

Капетан Мишина ба, Београд

Уметнички пројекат

Метаморфоза флоре

Докторска дисертација

Транспоновање флоре у ликовне форме

мр Вера М. Марковић

25.11. – 30.11.2014.

Реч захвале

Захвалност, пре свих дугујем, мом ментору, шефу катедре за уметност на Мегатренд универзитету, ех декану, професору емеритусу Милошу Шобајићу, који је разумео моју ликовну мисао, и подржао ме у раду. Захвалност дугујем и цењеном професору емеритусу Радету Божовићу, који је путовао са мном кроз чаробне пределе флоре, и на крају, наравно, својој породици на подршци и стрпљењу.

ЦВЕТ ЈЕ НЕМИ СВЕДОК НАШЕГ НАДАХНУЋА

Човек и цвет су симбиоза нас укаљаних у вечном злу и цвећа, симбола кратког и невиног живота.

Ми егзистирамо у биљном царству, израсли исто као и цвеће из земље, само што у цвећу видимо недостижни идеал јер га доживљавамо као последње уточиште лепоте, чистоће и невиности. Шта је лепше од цвећа, чији мирис тера демоне и уноси веру! Његова моћ, појам женског принципа и рода је и Веру Марковић опчинило до те мере да му посвети докторски рад, занесена том Рајском баштом пуној свакојаког биља, па и босиљка за којим је, прича се, мајка Божија најчешће уздисала.

Вера Марковић нам говори о симболу цвећа, дотичући врховима прстију и цвеће зла и цвеће среће. Њени прсти су пуни ружиних бодљи и шарених латица уваљаних у боје са Верине палете. Из тог рада, као са мирисне, пролетње ливаде, никле су ове слике које асоцирају на биљке и говоре о њима, али сликарским језиком, смело, храбро и без уступака пред неизмерном лепотом ружа, анемона, лотоса, љиљана и осталих хризантема.

Вера Марковић преноси језик флоре на ликовни језик, попут свих оних сликара који су пре ње волели цвеће. Данашњи тренутак захтева савремено виђење Рајске баште којом су ходилии сви од памтивека до холанских мајстора, импресиониста и разних реалиста и апстрактних сликара. Тако и Вера Марковић данас шета том баштом у којој воли и гаји цвеће на њен посебан начин. Њене слике нам то потврђују.

Милош Шобајић

Мој доживљај флоралног царства

Богата тема флоралног царства је за мене предмет мог уметничког занимања, боље рећи надахњујући субјекат којем се дивим, уживам у њему и који ме подстиче на континуирану стварачлачку активност. Она је представа света трајне и непролазне лепоте и нуди дубоко архетипско значење које ми је веома блиско, у сваком погледу, што је подстицајно за мој уметнички рад. Флора је у сликарству надрелана символска представа и истовремено могућност да се прихвати идеалистичко схватање живота *par excellence*. У њој тражим решење загонетке живота и пролазности, што ме додатно интригира. Флора ми посебно помаже да побегнем из не увек пријатне стварности.

Из свих претодних поглавља у којима сам расправљала на тему флоралног сликарства, јасно се види на колико се начина може размотрити ова тема, одиста веома сложена, и колико је флора дубоко усађена у живот, не само онај биолошки, у историји човечанства. Ликовна уметност, и у њој угодно смештена природа флоре, суштина је мог рада. Мој свет среће и потврђивања. И зато је за мене флора надасве инспиративна, сублимативна за последњи мој, па и најтањи нерв. По речима Хегела, „за стваралачку делатност потребно је пре свега да се има дара и смисла за схватање стварности и њених облика који преко пажљивог слушања и гледања утискују у дух најразноврсније слике о ономе што постоји, као и да се има трајно памћење за шаролики свет тих многобројних слика“.¹ Флорално царство за мене појављује као засебан феномен: у њему се уметнички исказ и став допуњујавају унутрашњим доживљајем теме.

Да бих тему, улогу цвећа и флоре у уметничком животу света свеобухватно схватила, искључила сваку спонтаност, анализирила сам историјске услове везане за развој сликарства флоре, али и пожелела да га сагледам са становишта психолошког тумачења архетипова. У том не баш једноставном послу морало се повести рачуна и о митском наслеђу народа света, али и о различитим концептима уметничке праксе кроз историјске епохе, традицију и тренд, па све то осмотрити до 21. века. И наравно, стигла сам до тога што сам у себи одавно носила, да закључиим - врло брзо и поуздано - да ликовна уметност има снажну сугестивну и осећајну моћ, посебно када се бави неким изазовним темама и мотивима. Ово је потрдило одавно позанту ствар: да уметничко обликовање садржи осећајни потенцијал без којег оно не може да егзистира. Али уметност, као и сваки озбиљан посао, као и однос према себи и другима, захтева потпуну преданост. Она тражи од ствараоца да са покретачком уметничком идејом поуздано срасте и и да се тако, заједно реализују у једнствену уметничку целину. Тако настаје и посебан живот идеје, која се остварује кроз чврсту материју и гибку личну духовност.

Постоје бројне предрасуде о сличности уметничких дела са природом. Ђорђе Вазари (*Giorgio Vasari*) је, у 16. веку, у књизи *Животи славних италијанских архитекта, сликара и вајара (Le vite de' piu eccellenti architetti, pittori, et scultori Italiani)* изнео став да сликарство није ништа друго него подражавање свих ствари у природи, цртежом и бојама, онако као што их је природа створила. Ово је био идеал ренесансних ствараоца. У каснијим епохама мења се однос према природи, сходно развојем науке и технике, али и културних норми, о чему је било говора у претходним поглављима.

1 Хегел, Г. В. Ф., (1970), *Естетика*, Култура, Београд, том I. стр. 280.

Шта је то што мене, ипак, посебно занима у оквиру ове теме? Боље се упитати шта ме заправо истински инспирише и буди? Тешко је препознати друге, а ни себе није лакше („*Ко спозна себе, спознао је Бога*“), али ћу ипак кратко одговорити: То је Мајка природа и биљке у Њој. Другим речима, читаво овоземаљско, огромно и пребогато флорално царство. И у том царству ја служим као поштени службеник краљу све лепоте: цвећу.

Данас уметност има најчешће задатак да узнемири. Томе желим на свој начин да дам свој порицање, да се одупрем. Одлучно. И то тако што поново желим да успоставим релативни, али за мене врло важан појам лепог, да га ставим на почасно место, на престола најузбудљивије уметности. Мислим да је превише ствари и чињеница, животних тешких ситуација да бих оптеретила свој уметнички опус негативним набојем, који при том изазива у мени гађење, подсећа ме да у свету царују разарање и пропаст. Ја желим лепоту, мир, склад и хармонију. Опуштеност, препуштеност лепом и нежном, лежерност, уживање и бесмртност. Желим највиши ступањ пријатности, онај који је изазван визуелним надражајем, насталим из деловања енергичних сила са мојих слика. Одабране боје, њихови изазовни тонови, складне форме, тајанствено завођење и флерт са флором дају могућност да се моји радови читају у овом смислу. Елементи значењског и формално естетичког количински су комплементарни, рекла бих храбро, у мом делу. Они се међусобно допуњују, надокнађују кроз принцип дуалитета чистих ликовних форми, кроз принципе естетички уравнотеженог компоновања дела. Сlike се природно и спонтано отварају пред посматрачем, надам се, али и развијају. Оне се, чини ми се, стално мењају, лагано прелазе из једне у другу стварајући плодну и изазовну хармонију. Моја свака слика преживљава жестоке промене транспозиције, као глумац на позорници, али увек са задатком да истакне лепоту, спокој и склад. Понекад, неочекивани техничко-технолошки ниво, али и страх од неочекиваних еколошких промена у нашем времену, одређује моју перцепцију флоре, нагоне ме на то да је видим и објективизујем као нешто што је прелепо и прозачно у сваком делу нашег природног окружења, али и угрожено. Слика коју стварам је израз бојазни да се лепо не изгуби у метанисању материјалном свету, али и одлучна намера да се оплемени доживљај и представа целокупности постојања. Покушала сам да сваку слику ослободим из тесног простора у мени. Стога је моје сликарство нека врста потраге за немогућим. Сами природни облици и законитости живе природе у којима је човек од најстаријих времена налазио визибилне узорце за употребне и остале предмете, симболе и идеје, данас имају за мене најмање двозначну функцију. Са једне стране, то су сентиментална сећења на биљке са цветовима, листовима и плодовима, изникле из тамних недара земље. С друге стране се налазе нови сазнајни ставови проистекли из изучавања законитости и принципа визуелно динамичких и механичких конструкција, склопивих и функционалних природних облика. Оваква разматрања се примењују у различитим дисциплинама, у ликовним и примењеним уметностима, а поготово у савременом дизајну. Хоћу да у моме сликању живи покрет. Бионика је једна од научних дисциплина чије се присталице баве разрадом суштине покрета који се одвија у процесима раста и кретања фауне и флоре, и она ми је помогла у сагледавању суштине покрета у биљном царству, које се неоправдано сматра статичним. Дакле, природа и природност су инспирација за моје уметничко дело.

Почетак мог доживљаја ове теме био је у прикупљању фотографија и текстова о царству флоре. Чинио ми се тај посао као да треба да скупим звезде са неба у

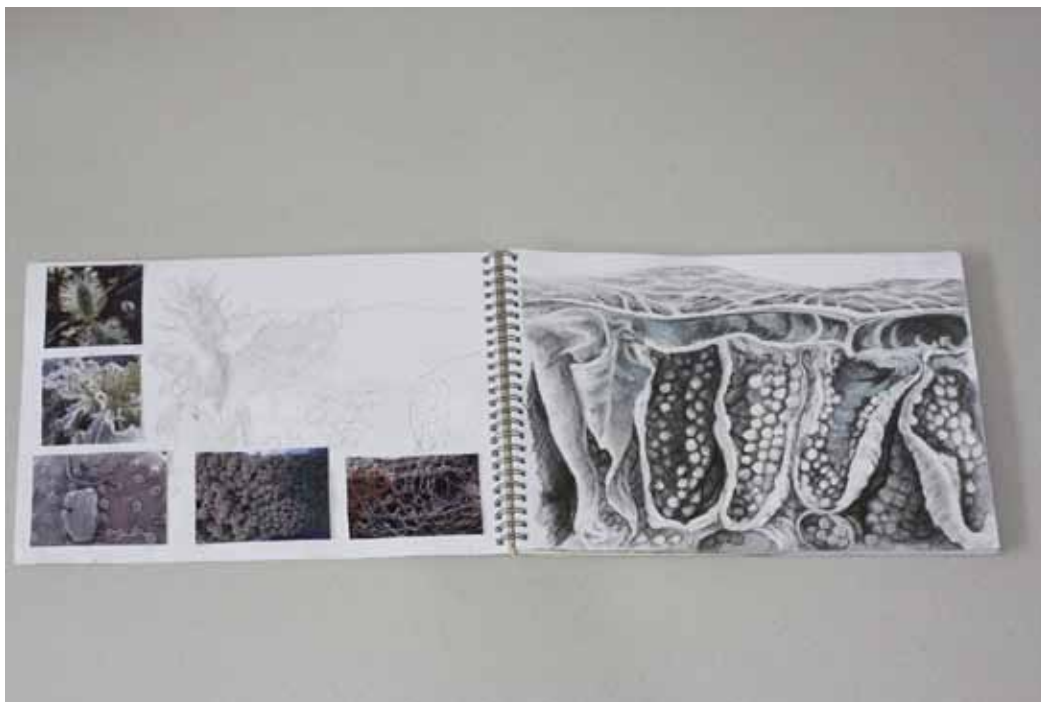
једну процепану врећу. Мада на самом почетку, као свако ко је опчињен и заљубљен, нисам осетила потпуну тежину и сложеност задатка. Хватала сам и прикупљала грађу као што деца, с великом радошћу, хватају лептирине у мрежу. Али је разлика свакако постојала. Она се састојала, наравно, у томе што је ово озбиљан, темељан и веома самосвестан чин, који има за задатак да ми помогне да откријем дубоко у себи сензацију и тако створим одговорно ликовно дело.

Сл. 1. Фотографије флоре

Некада су плодолики природни облици схватани статично, у смислу затеченог облика. Данас их видим кроз опажај као новонастале облике, као нешто што се отима статистици и коначности. Такво опажање подразумева не само ботаничке представе о плодоликости, већ и све оне фазе раста: од заметка до нарастања зрелог плода, које ја посматрам непосредно, из опсењујуће близине. Понекад морам да их визуелним искуством дозивам у сећање као објективно посматрање. Оно што се у научним доказима узима за поуздано, као предмет објективне истине, за мене постаје предмет визуелне културе преко надградње сопствене креативне

визибилне поетике. Све што је у научном мишљењу очигледно и конвенционално за одређивање појединих облика стања и појава у природи, то је за визуелну културу проширени вид преквалификавања и преоблоковања уобичајених значења и повод за нове могућности обликовања и реализације. Тако да испада да прегледи из области ботанике и историје уметности бивају само подстицај за даљу надградњу, наравно неботаничку, односно уметничку. Они служе за проширивање видика, опште културе познавања суштине форе и ликовних дела инспирисаних управо њом. Разговори, дискусије, савети и препоруке, са уваженим ментором про-

Сл. 2. Скицен блок 1, Од крокија до..., 21x29,7 цм.

фесором др Милошем Шобајићем били су ми од великог значаја, јер сам имала свестраног саговорника, пуног искуства, и снажног ствараоца који „*емитује специфичну снагу, динамику и енергију*“², не само на платнима. Као велики романтик у души и још већи бунтовник на платну, као „*сликар револта против свега што је окамењено, откровитељ екстремних ситуација, где најмањи покрет руке, најмањи корак у простор других, изазива велики немир*...“³ охрабривао ме је у току рада на овој теми. Од њега сам научила да од себе тражим највише могуће, и то не само у уметности, и да ћу само тако, путем сталног преиспитивања, бити подстакнута да идем све даље и да свако треба да трага за сопственом енергијом. Потврдило се још једном правило да морам сама видети шта ми је чинити с белим платном. Нико ме то не може научити, али добар разговор је многе табуе успео да сломи. Један од корисних савета свакако је био и тај о томе да оно што се не види мора да се наслућује.

Чвориште из којег се рађа моја уметност јесте место дубоке уроњености у садржину флоралне форме из којег излази предосећање времена, померања, божанска игра природе и њених законитости. У мени се преко ових осећања рађа нада и подстиче поверење у сопствени, лични израз, вера у добронамерност и великодушност природе. Тада флора почиње да одише стварним, али и идеализо-

2 Ален Жуффра (Alain Jouffroy), критичар, Париз.

3 Ален Жуффра.

ваним стање љубави, лепоте у свом снажном покрету да се отргне из црне земље и усправи до узвишеног, прозрачног, плавог, бескрајног, тајанственог и далеког неба. Цвеће својим обликом, бојом и валером, утиче на појаву осећања искренности које прате друга њој блиска осећања, па чак и она која, само на први поглед, нису везана за цвеће: осећања истине, правде и части. Сва та осећања несмиљено плове према другим вишим идејама, порукама и идеалима.

Сл. 3. Скицен блок 2, Од облика до..., 21x29,7 цм.

Дакле, флора није, у мом срцу, лепи декоративни украс који само тиме привлачи пажњу. Она је мамац за мени не увек слућене позитивне и неухватљиве пориве: исказати доброту, пажњу љубав према сваком створу, сваком предмету, свакој драгој појави. Са својим блиставим и искричавим одсјајем пуним светла и боја, флорално царство неутаживо бацајује истину и суштину да биље креће из мрачне, тешке, али ипак плодноне земље. Црна земља и корен испод површине тла јесу мучнина из које је сва флора побегла у анђеоску чистоту светла, претварајући се у лирски нежно-сјајни лист или недољиво мирисни цвет. То је аподиктични и неочекивани контрапункт, који недољиво говори о томе да се све украсне и мирисне биљке рађају из смрдљивог, тешког и гадног хумуса који их храни, од којег оне живе и доносе нам радост. Цвеће нам, такође, говори и о томе да љубав мирише на смрт јер се том црном земљом оно храни. Па ипак, и поред ове изречене и одвратне истине, цвеће се доживљава као лепота, као складан и идеалан декоративни елемент, као символ беспрекорне лепоте природе, као непорециво савршенство стварања. Флора, на крају, симболизује плодност те исте, црне земље и њену добротност. На путу успињања из земље у небески поредак и бездан откривају се дубине богатства флоре и још неистражени предели мисли и осећања.

Флора, дакле, има не само изузетну лепоту, већ има и горопадну одлучност да побегне на светлост и тако угоди оку и чулу мириса. Све ове појавне одлике, рекла бих, исликане су на мом сликарском платну у жељи да зауставим време и овековечим тренутак истине коју носи свака биљка. Оно што флора у својој штедрој љубави носи нама на поклон, ја преносим на сликарско, ланено и им-

прегнирано платно. Ја сам, кажем поносно и свесно, проводник, преводилац и преносилац тајних порука које вибрирају из чудесног биља и кореспондирају са мном, док га тихо и дуго посматрам, жудно удишући њихов пријатан, нежан и лак, или опојан мирис. Данас је чак доказано да мириси ослобађају тачно одређене емоције и реакције. Мириси, али и боје и облици, цвећа нас могу усрећити, помоћи при опуштању, могу отерати трему, ублажити болове или врло ефективно деловати и као афродизијак. Уживање у миомирису етарских супстанци из цвећа је посебна магија. То су као магнети који снажно делују на реакције и асоцијације које су делом архетипске, тј. урођене, а стога и суштинске. Укратко и јасно речено, мириси цвећа су од великог значаја за спознају света и комуникацију у њему. То је само још једно, успутно али важно, станиште одакле полази моје надањуће. Лични сензибилитет се разоткрива и види већ у првим мојим скицама и ликовним радовима малог формата, у трансформацији уметничког обликовања флоре у изражајне ликовне форме. Тако сликање постаје узвишени субјективни доживљај и узбуђујуће осећање шареног света флоре. Али оно што гледам, често превазилази моју осећајност. Јер флора је велика издашност доброг и лепог, и ја тако кажем, мада класична грчка мисао ставља знак једнакости између доброг и лепог. У цвету је концентрисана свеукупна плодност и виталност, енергија и животност природе. Отуда волим да моје сликање свестрано изказује како Земља дојављује своје женствено суштаство, непрекидно рађање посредством цвећа, које постаје трансцендентални плод и символ сваког живота.

Када сликам, желим да потпуно ухватим, отворим цвет у његовом унутрашњем облику, али ми се тада наметне ново питање: Шта ће сада бити са цветом? Да ли сам успела да га спасем од умирања и заборава? Зато док га сликам, ја у машти пратим његов животни циклус: од раста до преноса живота у ново семе и умирање, које је неминовно чека на крају испуњеног животног циклуса. Иако, док сликам, не користим микроскоп, ја јасно видим средиште унутрашњег живота цвећа. Јер, мој задатак је уметничко уживљавање у спољашњи облик и суштину форме. А то је могуће само тананим и стрпљивим истраживањем, удубљивањем у суштину, детаљном анализом визуелног и визибилног царства флоре. И потом стиже смирење, јер је у раду скраћено спасење, јер само стрпљив дух може да скривено богатство открије. „*Оно што је тешко, захтева месеце, кактјад и године, а оно што је немогуће, тражи само мало више*“.⁴

Сликање увек захтева сву животну енергију и целокупну пажњу, онако као што и биљке траже брижну негу од човека да би живеле. Човек европске цивилизације, као и ја, научио је да чита с лева на десно, односно да гледа форму према позадини. Ја пак понекад зажелим да се усудим да читам обрнуто, тј. да гледам позадину према форми. Зато постављам себи нова искушења и нове загонетке. Предметни свет аналитички посматрам. Ја га разрађујем као последицу побуне против устаљених начина мишљења и велике сопствене усамљености у савременом свету и друштву. Ја се уосећавам, али се танком нити држим и за кичицу. Херберт Рид (*Sir Herbert Edward Read*)⁵, у свом делу *Уметност и отуђење*, констатује како је уметност у бити ирационална, чак инфантилна, а захтеви да се уметник одрекне хипотезе и емпатије, која је уобичајена у некој било малој или великој нужди, значи тражити од њега да се одрекне разних средстава саопштавања. На крају, он додаје: „*Лишити уметника магије и емпатије значи лишити га битних токова*

4 Yogini.

5 Енглески анархиста, песник, критичар књижевности и уметности.

стваралачке или уобразиљске делатности”. Уосећавати се значи да цвет можемо да посматрамо у његовој специфичности, и то не само споља, а да при томе не смемо да занемаримо и његову универзалну суштину. Зато се у потпуности слажем са Пјером Тјаром д Шарденом (*Pier Tejar de Chardin*) и његовим исказом да „*унутрашњост ствари има исто толику вредност као и спољашњост, можда и већу*“. У стваралаштву се често памте бљескови, док појединости измичу и губе се, нестају у мору безначајних сензација.

Посматрање флоре отвара нам простор и нуди нам нови знак, који препознајемо захваљујући оформљеној свести и животу у урбаној и природној средини. Зато ја покушавам да унесем у мој хоризонт нове видове кретаивног изражавања у том простору. Зато у свом стваралаштву користим препрлитање свих естетичких хоризоната. Упоредљујем старе системе приликом сагледавања реалних, стварних форми. Посматрам како наука данас утиче на нашу стварност и начине на које она утиче на наше заједничко разумевање света у којем трајемо. Техничко-технолошки напредак даје нам огроман број података о диверзитету свих врста биљака, њиховој прилагодљивости климатским условима и мутацијама. Невероватно велики допринос истраживању у овој области дала нам је и фотографија, која је ушла у микро и макро свет овог Универзума. Кратко, савремена наука обезбеђује знања која могу да уметника само подстакну у његовом послу, да хране његову машту. И ја сам на основу њих формирала концепт у оквиру циклуса ових артефаката. Зато ми се чини да савремена наука и брзи проток информација обавезују сликара да стално буде крај екрана и с књигом у руци, како би ваљано пратио збивања око себе. То пружа сликару могућност да све брже и брже прерађује нове чињенице и да буде стално у току са новинама на многим пољима људске делатности, што све заједно шири и његов уметнички хоризонт. А када је реч о новим знањима везаним за флору, ваља рећи то да светски ботаничари стварају базу семена свих биљних

Сл. 4. Скицен блок 3, Од мириса до..., 21x29,7 цм.

врста у оквиру пројекта *Трезори за вечност*, или *Полиса*.⁶ Наравно, уметник мора повремено да се и изолује, да се осами и да нађе свој свет у сликању. Стварање често настаје у тренуцима благословене самоће, усамљености, изолације и отуђености од тежине овоземаљских ствари. Сати и сати, дан за даном, сама са собом и платном, понекад у миру, протканим нужним стваракачким немиром, понекад чак и у грозници, али увек у размишљању, у раду, у купки од боја, огрнута дугиним огртачем стварам. Мажем, развличим боје, али и бришем и изнова пишем и сликам, по белом париру и сјајном платну. Остављам утиске и отиске. Само на такав начин природа се све више трансформише у савременим сликама и ствара нова исходишта, нови колоплет символских значења, трагајући за скривеним људским везама са природом.

У свом стваралачком опусу, иако омађијана природом, реално покушавам да превазиђем буквални смисао у покоравању природи и њеном копирању. Тек тада настаје процес ослушкивања, споразумевања и усаглашавања са природом; бежим из царства пролазности овозеаљског света и готово неизбежне нужности, онога што се у парапатетичкој философији изражава са философским појмом 'ананке'. Што више освајам, и што више сазнајем, то је оно што ми омогућава да схватим колико има још простора за истраживање, за нове погледе и за непресушне иновације. Долазим на идеју да све више укидам конвенционалне атрибуте и значења која су традиционално била везана за флорално сликарство, без обзира на то што се тада јавља увек проклети страх, заједно са стрепњом. Али, тада, ипак, осећам баш оно о чему Жорж Брак (*Georges Braque*) говори врло уверљиво: „*Рад је низ очајничких чинова који омогућује да се сачува нада. Често се дешава да Вам платно не прима идеју. Уморни од ратовања, окрећете платно. После два месеца откривате да вам се слика свиђа. Ишчезла је идеја која Вам је замрачивала видик. Ослобидили сте се идеје*”. У процесу стварања долазим до

6 „У оквиру глобалних напора за очување природе и спас биодиверзитета Планете на којој живимо, све се чешиће помиње складиштење семена, као један од начина да ти напори буду и плодни. Ове године, у најсевернијој руској републици Јакутији (*Jakutija*, позната и као *Саха*), почиње изградња крио-складишта семена. Ово није први пројекат те врсте у свету, али је карактеристичан по томе што ће се у складишту наћи око 100 000 врста семена, како култивисаних, тако и дивљих биљака, као и оних ретких и угрожених зелених становника Земље. Складиште ће бити изграђено на 9 метара испод земље, на површини од 110 квадратних метара. На тај начин биће заштићено од евентуалних природних катастрофа, као и од оних за које је одговоран човек. Оно што је можда важније, и у пракси исплативије је то што на тој дубини, под хладним сибирским тлом, нема потребе за скупим енергетским системом за расхлађивање: Просечна температура на том месту је два степена целзијуса испод нуле, а употребом клапни за пропуштање ваздуха, она може да се спусти и до између 6 и 8 степени испод нуле, што је сасвим довољно за очување непроцењиво вредне садржине складишта. Процењује се да би оно могло да заштити семе барем неколико векова. Идеја је „синула“ средином седамдесетих, и непосредно после тога, око 20 000 комада семена махунарки је смештено у рудник, који је служио као импровизовано складиште. Три деценије касније, научници су се нашли у чуду, кад је складиште отпечаћено. После тестова клијања, утврђено је да семе није претрпело никаква оштећења, као и да није остарило ни дана док је било под земљом. Испрва су били опрезни да своје налазе саопште свету, јер су морали да буду апсолутно сигурни да нису негде погрешили. Њихове колеге из Норвешке потом су се надовезале на истраживања, саградивши нешто што се данас зове Глобално складиште семена на острву Шпицберген (*Spitzbergen*), у Северном океану. Стотину метара испод земље, у бетонском бункеру који има капацитет за 4,5 милиона врста семена, најважније биљке, попут жита, јечма и слично, могу да преживе и до 10 000 година.“ Миша Милосављевић <http://www.zov.rs/code/navigate.php?Id=199&editionId=131&articleId=675>, приступљено 2012.

успона, али и до незгодних и непредвидивих падова, јер је сваки стваралац роб свог дела и заточеник, често, сопствене куле од слоноваче. Међутим, сви дарови и таленти не могу да замене један тренутак задовољства сопственим делом. То је тренутак када аутор схвати да је дело завршено, да му је удахнут живот и да има способност да самостално егзистира и дише, да кореспондира са реципијентима. Управо из разлога задовољства, или каткад незадовољства сопственим радовима, почела сам да се колебајем јер ми се јавило неколико противуречних идеја. Сходно томе, јавило се и више могућих решења у оквиру тек рођене идеје. Зато у мени увек постоји почетни страх, који прати моја велика очекивања. То је потмули и подмукли страх од тога да ли ће све бити, испасти добро? Да ли ће идеја оживети и уклопити се у контекст, у осећања и сентименте која ме воде?

Материја је та која прво и колосално учествује у настанку уметничког дела. Неоспорно је да је слобода нужност да би се створило уметничко дело. Туђа искуства су понекад страна тело у сопственим мислима. Потребно је доста труда да се нове идеје стопе, прихвате, прераде и асимилију са мојим визијама, сновима, тежњама, ставовима и надањућем. Дивно је Мића Поповић и добро запазио муку сликарску рекавши да „*образован сликар бије непрекидно крваве битке са сопственим образовањем*”. Зато, када говорим о сједињавању почетних или већ укореењених мисли у слику морала сам да истакнем и везу између ума и руку, а поготово шака и њихових неуморних десет прстију. Тамо смо, где нам је пажња. Руке су тамо где су нам мисли, а „*живот нам је такав, какве су нам мисли*“.⁷ Моје руке док радим морају да слушају егзактне откуцаје срца и немуште наговештаје душиних дубина који треба да се претворе у најпоузданији говор уметности. Само тако вођена унутрашњим компасом могу да усклађујем ускомешане и узавреле импресије, да их водим кроз енергију експресије. Енергија и вибрације разума и покрети руке морају да делују истовремено и да буду у међусобној снажној вези, што је могуће само у доброј концентрацији и преко дефинисане мисли. Потез конструише и конституише уметничко дело на формално естетичком плану, а не само преносно, у значењском. Притисак руком даје отисак било да се ради о бојеној пасти која је нанесена шпахтлом, четком, директно додиром јагодицама прстију обе шаке, или длановима на којима нам је исписана судбина. Додир длана са платном, додир Венериног брега на корену палца даје посебну везу са сликом. То је врста метафизичке пупчане врпце која храни слику и омогућава јој живот. То је и нежни додир мајчинске руке која милује своје чедо. Квалитет и квантитет потеза даје траг који на слици ствара осећај текстуре и динамике насликане форме.

Међусобна усаглашеност емоција, мисли и бојене пасте коју наносим на платно је од пресудног значаја. Тада долази до преображења и отелотворења идеја кроз интеракцију мисли и покрета прстима на руци. У жељи да свладам велико бело платно испред мене на штафелају, мењам алатке у руци, па држим час грубу, од оштре свињске длаке велику четку препуну боје, или неку другу, чак и молерску алатку, час танку и фину четкицу, или шпахтлу, можда и ваљак, пресовани угљен или неку другу писаљку, па чак и фломастер. Символи се растачу и претачу у нове системе вредности. Тако се из мноштва материје и облика рађају уметничка дела из серије коју сам назвала *Метаморфоза флоре*.

Наслов серије овековечава и обзнањује флору, жену, мајку и плодност, мистички су солидарисане са Земљом (*Terra Mater*), и оне заједно представљају магијску

7 Поуке Оца Тадеја.

плодност, која је у вези са природном и космичком структуром коју пратим. Сви ритмови флоре манифестују се кроз ред, хармонију, постојаност, благодот и плодност. Ритам вегетације огледа се и у идеји обнављања, вечној младости, потпуном здрављу и, на крају, бесмртности. Сликe дрвећа и биљака нису изабране једино да би симболисале Космос, ваћ да изразе живот, младост и бесмртност, па чак и мудрост. Поред тога што биљке симболишу наведена својства и символичке могућности, оне поседују, по својој природи, оно што је доступно само ретко повлашћеним индивидуама и боговима: Биљке изражавају све оно што религиозни људи сматрају стварним и светим, у правом смислу те речи. Оне су свете иконе природе. Оне су бића која имају неповредивост, свемоћ и вечно моћ обнављања.

Према мишљењу неких аутора, међу којима је и значајни Мирче Елијаде (*Mircea Eliade*), све биљке које се данас гаје биле су на самом почетку цивилизације сматране светим.⁸ Природа, и биљке у њој, имају извесну тајновиту драж и представљају магичну мистерију, невидљиву узвишеност јер се у њима налазе трагови старих религиозних вредности. Биљке заиста поседују неочекивану снагу и не увек видљиву вечност, па су зато символ цвећа - жена и природа, који бивају преточени у чист поетски, лирски, па и апстрактни ликовни запис мојим рукама. Тако осећам из дубине душе и тако стварам.

Искуство сликара и искуство сликања може се пренети речима, али је потребно много речи и објашњења да би се описала духовна порука једне слике, или читаве серије, сагледане из мог угла, као ствараоца. Спонтаност и енергија руке дају облике који кореспондирају са чулима и емоцијама, са даром сваког појединца као посматрача света. Обиле ставова, традиционалних идеала, авангардних концепата сјури се у мене док узбуђено идем четкицом по платну. Претрпаност, и страх од *horror vacui* папира и сликарског платна, или текстилног материјала, нестаје чим отпочнем да правим прве белешке и прве скице везане за моју, сложeну тему. Биљке, жена, плодност, бесмртност, бескрајни космички мрак, загонетни пренатални живот, такође извесна тајанствена загробна егзистенција, митско ткање, пређа живота, тканина, судбина, цикличност, дуализам, поларност, могући исходи склада и сукоба, помирење супротности - све је то смотано у велико клупко и смештено дубоко у мени. Ипак, рекла бих, да ми је текстил некако најближи, јер ми је отворио пут ка колажирању кружних текстилних јо-јо форми на папиру. Боје су искључиво природне, земљане. Скала од белине, чисто беле, преко нијанси беж, боје штављене коже, огромног броја тонова боје песка, флека умбре, сијене и мноштва кафених тонова давале су ми смисао природности земље, али неизбежног и фаталног сушења цвета. Смеђа браон гама даје мојим радовима топлоту и прородну нежност и озбиљност. Она није основна боја и у симболици боја. Она не игра значајну улогу, као што то примарне боје чине. Ипак, у њој се налази скривена народна симболика уземљености и природе. С друге стране, са тачке савременог гледишта, она је архетип психичке отпорности, односно топлог, мајчинског инстинкта и блискости са једноставним чињеницама и неизбежним и непомирљивим природним законима, о чему нашироко пише Клаусбернард Фолмар (*Klausbernard Vollmar*) у *Великој књизи о бојама*. По овом аутору, она генерално представља богињу Земље. Ова скала боја дозволила ми је да изразим горку и неизбежну чињеницу да је смрт нераскидиво везана са рођењем. Али ваља, и корисно је, веровати у то да смрт није коначна, њу увек прати ново рођење. Тако

8 А. G. Haugricout; Hedin, L., (1946), *L'home et les plantes cultivees*, Paris, стр. 90.

се појавио и окер. Он је један од првих пигмената који је још у старом каменом добу коришћен за пећинско сликарство, а који су кинески уметници користили као замену за браон боју. Смеђа боја у Египту је сматрана симолом подземне љубави, као ужасна одећа и тамна ватра са opakим значењем. Са њом су премазивани и мртви, па се зато она сматра једном од најстаријих у нашем културном кругу. Црвенкастоокер боја је нешто чега су се Египћани гнушали. Генерално, смеђи тонови од најранијих епоха везују се архетипски за женску боју. С обзиром на то да је ова боја мајке Земље и боја плодности, то је и разумљиво. У Индији је ова боја била резервисана за касте недодирљивих, док је у на нашем културном кругу то боја просјака, сиромашних сељака и скитница, што је проистекло из хришћанства.⁹ У хришћанству она је такође боја тла, јесени, жалости, архетип понизности, али и сиромаштва.¹⁰ Смеђој боји свакао недостаје сјај и раскош.

Огроман број радова из ове серије настао је у току сунцем обасјаног лета, кад цвеће буја и цвета у најразличитијим тоновима. За мене је смеђе значило почетак. На тој боји почива вео јесени. Тако је она и символ умирања, смрти и пролазности. Свака биљка, ма какве живе боје била, губи временом своју боју и постаје смеђа. Смеђа је почетак и крај. Она је искуљала из мене као лава из вулкана. Браон је незаобилазна боја земље и туге, потенцијалне плодности и материце природе. Она је дуалистички повезана са симолом смрти бујне вегетације и јесење меланхолије¹¹ и преовладава у мојим радовима, враћајући ме у детињство, када сам први пут видела остатке некада велелепног Вавилонa¹². Земљани тонови су ме чудили, узнемиравали и никако ми није тада било јасно да је испод мојих ногу некада био весели и шарени живот, а да сада стојим на сувој земљи која крије велике тајне, изгубљене у прабини. Можда су зато тонови браон моја велика љубав. За мене ова боја нема никакве везе са фројдовском психологијом, поготово када се повезује са изметом и аналноим садизмом. Она је елегантна, хармонична и веома пријатна. Одише спокојством и миром, префињеношћу и уздржаношћу. У комбинацији са осталим тоновима, који акцентују слике, она делује као основа и као велика утеха и заштита. Браон тон налази се у свакој биљци, било док је она у семену, укопана у земљу, било да се суши и нестаје у природи, док јој Сунце својом врелином не исцрпи сваки блистави тон дугиног спекта. Браон је боја којој се дивим, јер је вечна и јер постоји велики број биљака које имају браон цветове. Међу њима бих свакако издвојила чоколадне боје антуријума (*anthurium choco*), калатеје (*chaletea*

9 Фолмар, К., (2011), *Велика књига о бојама*, Лагуна, Београд, стр. 248.

10 *Ibid.* стр. 249.

11 *Op. cit.* Ormiston, R.; Robinson, M., стр. 214.

12 Вавилон (*Babylon, ap. Бабел*) је антички град у Месопотамији, у данашњем Ираку. Био је то главни град Вавилонског царства и један од најстаријих културних, политичких и трговачких центара. Име му потиче од акадске речи *Вавилу*, што значи „*божја капија*“, а која је била превод сумерског имена Кадингира. Грчки историчар Херодот (484. - 425. п. н. е.), у својим списима наводи да је средином 5. века п. н. е. посетио Навукодоносоров Вавилон и описао га тако величанственим да му савременици нису веровали. Међу осталим, Херодот је описао и знамениту вавилонску кулу. Детаљне описе вртова изнесе и познати старогрчки писци тог доба. „*Вртови су облика квадрата странице дужине око четири плетре (стара мера за дужину, прим. прев.) Сачињавају их лучни сводови који се уздижу над поплочаним основама, а терасе су изграђене степенасто, једна над другом под различитим угловима...*“; „*У вртовима се узгајају егзотичне биљке посађене на саме терасе, подупрте каменним стубовима... Потоци воде теку с висина и спуштају се у слаповима до тла... Они наводњавају све вртове, натапајући корење биљака и чинећи цео предео влажним и спарним. Тако је трава стално зелена, а дрвеће буја... Ово уметничко дело краљевског луксуза одаје утисак природности, јер се утицај човека у одржавању ових вртова никада не види*“.

lutea) и саликса (*salix fragil*).

Опчињена сам била и материјалом који сам одабрала, а који ме је везивао за бледе браон тонове. Стари чаршави, памучно, ланено и американ платно били су ми познати и блиски материјали. Кроз њихову обраду и прераду добијала сам слојевите форме. Слагала сам их у серијама. Градила сам облике који су ме асоцирали на формирање биљних заметака. Било је ту семена, ситних клица у шиборију (*shibory*)¹³, малих облика, пуних и празних чаура. Поигравала сам се величинама, бојама, складом и угодно смештала облике један до другог. Задовољству добијеним резултатом није било краја. У стваралаштву врата су увек отворена за „свето“, рођење идеја и раст, али и разочарања и смрт у малом кругу. То ме није поколебало. Сваки озбиљан рад носи у себи целу посебну мистерију, смештену у свом зачараном бескрајном кругу значења. Сваки од артефаката приказује суштину цвета, круг, непрекидно понављање, али и семе, које неопозиво симболише почетак и крај. Изобилје цветова, њихова суштина и јединство у композицијским целинама дали су резултат. Рекла бих, с поносом. Затим је дошао следећи корак који се јавља кад моје мисли плове независно од онога што рука ствара на папиру, или пак паралелно, истовремено с мислима, на текстилу и на платну, не само на скици. Због тога је сваком ствараоцу потребан унутрашњи компас који је довољно осетљив да одговори на све емоције, и на оне најфиније и најзатамљеније. Мисли препуштене машти у тишини су предео у коме моја идеја о чистој ликовној уметности егзистира. То је „безбедно“ склониште моје духовности у којем се воде бурни унутрашњи ратови.

Тек преко анализе радова коначно сам схватила пригушеност креативности. При том, ослонила сам се на духовни осећај пријатности. Смеђи тонови зраче удобношћу, која може да буде супротност креативности. Почели су и да ме помало замарају. Исцрпела сам мале форме и схватилла како треба да још истражујем кроз савременије, модерније ликовне технике. Посматрајући све кроз хуманистичку психологију могли бисмо истаћи да још увек нисам пронашла своју праву снагу, док би психоаналитичар вероватно запазио у мени извесну дозу несигурности. Свесна могућности да и ја узвикнем „еурека“, одлучујем да истрајем у проналажењу егзактнијег, конкретнијег и бољег сопственог израза. Желела сам да све мале макете преточим у фотографије и добијем убедљиву дводимензијалну слику. Фотографисала сам цео дотадашњи рад и добила море фотодокумената. Било их је више од стотину. Сликала сам велике композиције, дакле целине, али и бројне сегменте и ситне, али важне детаље. Савремена технологија ми је вишеструко помогла, што се може видети на приложеним сликама.

Сл. 5. Скица, истраживање текстуре.

Сл. 6. Скица, текстилне јо-јо форме, комбинована техника.

Сл. 7. Скица, природно бојење, комбинована техника.

Сл. 8. Скица, комбинација разних техника.

Сл. 9. Скица, истраживање ритма јо-јо форми, комбинована техника.

Сл. 10. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 11. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 12. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 13. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 14. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 15. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 16. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 17. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 18. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 19. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Сл. 20. Скица, разрада техника шибори и јо-јо у оквиру истраживања композиције.

Преко фотографија сам се одвојила од текстила и и створила услове да са нове удаљености посматрам радове. Довољна дистанца је била направљена. Гледала сам сада своје радове као фотографије, посматрала, размишљала, сањала и маштала, сигурна у удобности, окружена најблиским сликама моје маште. Размишљала

сам о новој слободи, о значењу, суштини и сржи транспоновања флоре у ликовне форме. Данима сам водила дубоке и озбиљне душе, тихе разговоре са фотографијама, скицама и макетама. Понекад бих их гледала, окретала, превртала и осушкивала, као дете које добије нову играчку. Изнова сам и безброј пута била на почетку. Да ли је ово можда крај почетка? Или можда почетак краја? Питала сам са шта је то чиме ја као ствалац дајем свој допринос у послу којим се са толико задовољства и великом дозом неисцрпне среће бавим? Шта у овој, можда већ израбљеној теми, може бити иновативно? Како да будем стваралац 21. века а да при том не изгубим нит исконске човекове потребе за сарадњом са природом?

Одговори су били у мени, требало их је само пустити да из несвесног, из дубине душе и срца слободно испливају на ниво свести. За то је било потребно време. Потребно је било неизмерно стрпљење, и упорност. Цртање, брисање, сликање, пресликавање и поново одбацивање онога што не задовољава задате критеријуме. Уследио је одабир добрих, по мени, радова и њихово пребацивање у електронску форму. Рад на рачунару у програму фотошоп (*photoshop*) било је моје следеће путовање кроз флорално царство, сада у неизмереном свемиру електронских медија. Нова дистанца, радови урађени на рачунару, био је то нов, савремен приступ свему што је настало у претходном, заиста великом и узбудљивом раду. Још увеличавања, деформисања и истраживања довели су моју, рекох себи, идеју у 21. век. Рачунар ми је одиста много помогао. Ова савремена и врло корисна алатка допринела је неспорно даљој разради мојих радова. Велику нову серију сам произвела.

Сл. 21. Скицен блок 4, Од боје до..., 21x29,7 цм.

Истраживања кроз савремену алатку била су једно ново искуство: с лакоћом добијам огроман број интерпретација на тему, без прљавих руку и без нереда и хаоса у атељеу. Промена филтера, угла осветљења објекта дали су нови додир и изглед мојим сновима. Док стварам у фотошоп програму осећам се далеко од природе, али близу маште и сновиђења. Приложене фотографије радова су само дељић истраживања који ће на изложби бити приказан кроз четири power point-а,

електронске презентације са око 200 слајдова који ће дати комплетан увид у читав уметнички процес кроз који сам прошла. Реципијенти ће, на тај начин, моћи да прате комплетан развој идеје, да прођу кроз читав мој уметнички стваралачки процес, радосну муку.

Сл. 22. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 23. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 24. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 25. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 26. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 27. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 28. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 29. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 30. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 31. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 32. Обрада фотографије у photoshop-у.

Сл. 33. Обрада фотографије у photoshop-у.

Многе слике добиле су по више варијаната на раније обрађену тему. Обрада обраде, зар то не раде савремени аутори? Обично се обрађују туђи радови, а ја обрађујем своје. Многобројни филтери, промена осветљења, позиција облика дали

Сл. 34. Скицен блок 5, Од утиска до..., 21x29,7 цм.

Сл. 35. Скицен блок 6, Од цвета до..., 21x29,7 цм.

су гомилу иновативних решења. Из гомиле, велике као тек формиран летњи пласт сена, пажљиво сам одабрала скице које су ми дозволиле ужи избор најбољих и најуспешнијих уметничких визија. Уследила је штампа на париру нових идеја, са циљем нове анализе ликовног и символског садржаја. Поновно преиспитивање, поновно потврђивање, уклањање и брисање и додавање нечег новог. Опет се по-

тврђује да је уметничко стваралашто жива, промењива материја. Остаје ми да додам још нових суптилних дорада у ликовном доживљају моје теме. После свега, схватила сам да је дошло време да интервенишем сликањем преко одштампаних радова. Додајем транспонованој флори у ликовним формама боју класичном сликарском пастом. Нова боја је ружичаста. Природа розе боје је специфична. Она даје наду цвећу и симболише отменост, свежину, али и слабост. Током историје сусрећемо се са двојством симболичког и иманентног значења ове боје. Нијансе розе боје су многобројне. Да набројим само неке од њих: пембе, (стара и заборављена српска реч која означава боју инкарната), корал, боја мяса, испрано розе, врела пинк, магента, малина, ружа, лосос итд. Ову боју воле романтичне и нежне људске природе. То су они који жуде за љубављу и нежношћу. Али ружичасто је и за лакомислене, сентименталне, незреле особе, пасивне с једне, а с друге стране преосетљиве. Јарко розе воле сасвим младе даме, које желе да покажу себи сопствену лепоту. Ову боју воле и старије даме које у њој виде чисту и најнежнију љубав. Розе боја је много мекша и ни близу тако насилна као црвена. Подсећа на бебе и девојчице, она јесте девојачка боја.¹⁴ Када говорим о овој боји неопходно је да се осврнем и на културно значење розе боје. У неким културама, као што је америчка, пинк боја је боја девојчица. Она представља слатко, лепо, занимљиво. Већина људи сматра да је розе женска боја, она није културолошки везана за јачи, мушки пол. Док црвена изазива страст и акцију, студије су показале да велике количине ружичасте боје стварају физичку слабост у људима. Можда је ова физичка реакција у вези са тзв. слабијим женским полом, са којим се ова боја често доводи у везу. Вишеструке нијансе розе и светло пастелне боје коришћене заједно преносе, или дају утисак мекоће, деликатности и шарене природе, док јарки тонови, као што је пинк стварају утисак разиграности. Пинк је слатка страна црвене боје. На мојим радовима, сматрам, нежно ружичасте боје су добиле на свом значењу у комбинацији са тоновима браон, драп, пасивним и безличним сивим, мистичним плавим и природним зеленим траговима. Она тако даје животни импулс мистичком моменту унутрашњег догађања у процесу настајања биљака, поготово нежних ружа. А ружа је, опет, прича за себе. Одувек. У потпуности се слажем са великом истином коју Гертруда Штајн (*Gertrude Stein*) износи: „*Ружа је ружичаста ружа*“. Најлепше руже свако су енглеске. Накада сам била у древном римском граду Бату (*Bath*) у Енглеској. У античко време на овом месту је била римска терма. Данас, поред ископина налази се Викторија краљевски парк (*Royal Victoria Park*) који је отворен давне 1830. године, и простире се на 36 000 m² површине прекривене цвећем. Између бројних необичних врста цвећа највише је било прелепих енглеских мирисних ружа. У лавиринтима препуним цвећа све је мирисало на слатке руже, које су изгледале као да су у некаквом чудном сну. Очигледно да им је влага из ваздуха пријала. Руже су биле расцветале и мамиле погледе са свих страна. Нигде није било краљице Срца која тражи да се прелепе руже пребоје у црвену боју. Ето, зато су моје руже остале нежно ружичасте. На приложеним фотографијама дат је део прегледа идеја.

Сада, када је и ружичаста нашла своје место у транспоновану флоре настаје нова серија скица. Разрађивање детаља и откривање новог стања виђења флоре је било неминовно. У мору проба требало је наћи најбоље радове и однети електронску форму на дигиталну штампу на платну. Платна величине 105x105 цм су

14 *Op. cit.* Ormiston, R.; Robinson, M., стр. 349.

ушла у атеље. Испунила су мој нови свет. Одједном моје идеје видим онакве какве сам их замишљала током протеклог периода, у коме сам се борила да изразим своја осећања. Тада сам први пут била комплетно свесна свог огромног истраживања и рада. Осећања и утрошени напор постале су материјализована стварност.

Сл. 36. Rosa centifolia 1.

Сл. 37. Rosa centifolia 2.

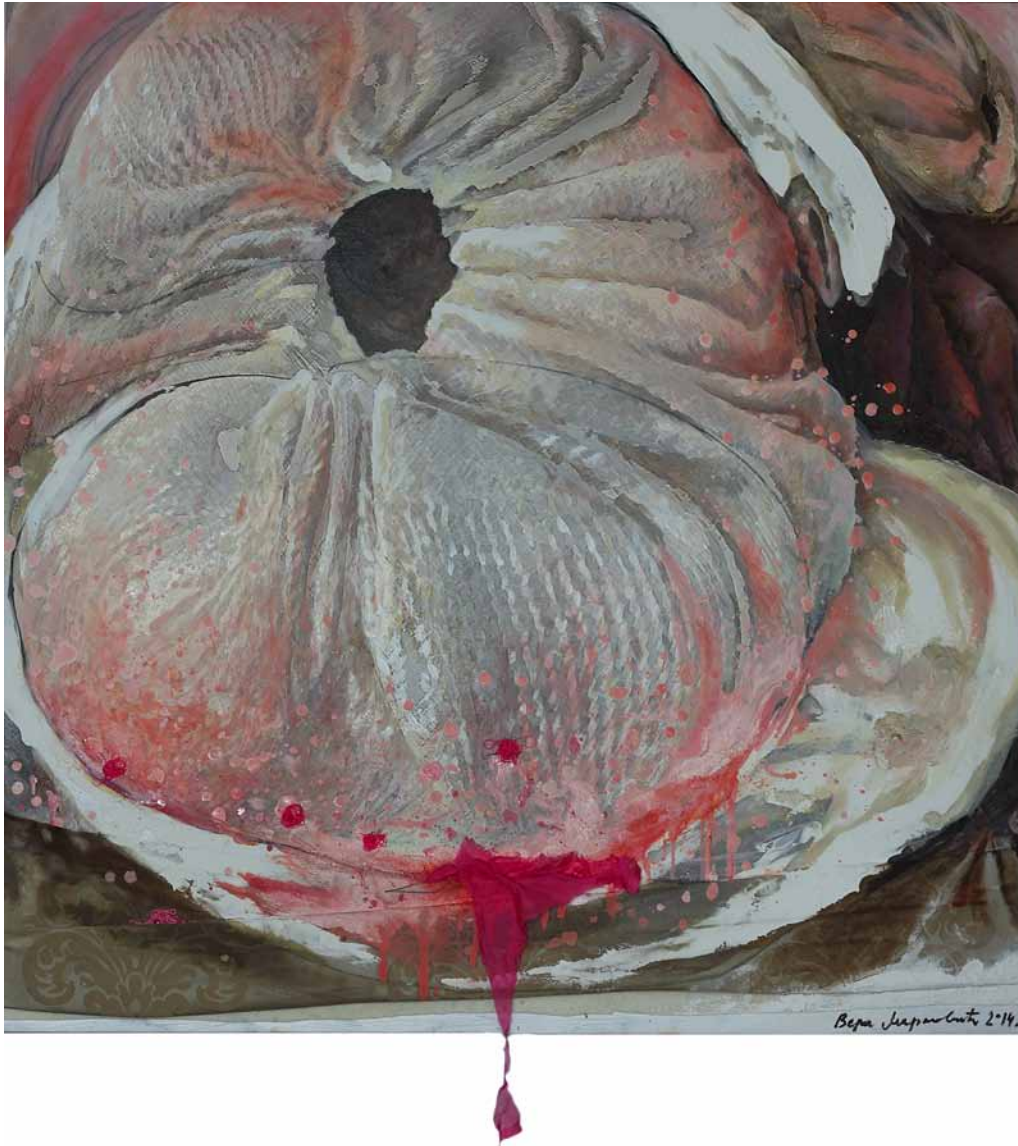

Сл. 38. Rosa centifolia 3.

Још једном су потврђене речи Аурелиуса (*Aurelius*)¹⁵ да „*истрајан рад све побеђује*“. Бескрајно сам била испуњена осећањем одговорности и неке специфичне узнемирености, нежних трептаја срца и душе, олакшања и осећања да имам

¹⁵ *Marcus Aurelius Antoninus Augustus* (121-180 н.е.), последњи од пет добрих римских императора и најзначајнији стоички филозоф.

још да причам са мојим радовима. После дигиталне штампе на великим форматима настао је класичан сликарски додир са материјалом и техником. То је тренутак када се поново преобликује и облачи у ново рухо сликарско платно. Чини се да нема краја стварању, одмеравању праве мере и количине рада, постизања лаког и нежног додира и фаталног осећања архетипа флоралног царства. То је херметички затворено искуство, када се предајемо неутажној страсти сликања, истраживању и досезању жељеног облика свог ликовног израза. Изразити своју емоцију кроз сликарску пасту, обојену смесу која клизи низ четке, прави је, непоновљив емоционалан чин. Таники наноси полупрозирних боја на дигитално оштампану

Сл. 39. Rosa centifolia - Столисна ружа, димензије 104 x105 цм, комбинована техника.

површину платна су вид душевне интервенције руке на сликарском платну. Поред оваквих потеза текстура у радовима почиње да отвара ново поглавље. Пастуозни наноси боје и лепљење текстилних материјала на слике, дају слици драматику и динамику у ликовним формама. Унутрашњи прецизни аршини, које познају само моје срце и ум, дају ми снагу да издржим и истрајем у путовању кроз лаву сопственог вулкана. Идеал лепог и складног уклапам у рационална сазнања које сам

накупила, а која стоје као стогови сена на пољу, на киши, ветру и сунцу, одолевајући свим временским условима. Снага тајне уметничког дела у епохи у којој се налазим даје ми слободу да се вазнесем и склопим интерсубјективне уговоре сама са собом и наставим са изражавањем најтиших и најсуптилнијих емоција, које додају мом раду нежни додир женске руке. Дубоко увиђам владајућу ликовну естетику. Поступно, методично, истрајавам у раду, узимам у обзир све могуће импликације. Унутрашња страна природних облика је одавно откривена, као стварно ликовно биће облика, коме покушавам да нађем нови угао посматрања. Питам се колико је уопште негде могуће наћи нови модул игре са флоралним обликом, и истовремено се надати да овакве слике не постоје негде у великом свету, у нечијем можда забаченом атељеу.

Флора је жива, драгоценa, прозрaчна. Моја игра је веома озбиљна, али са дозом лежерности а с пуно елеганције и софистицираности, како у погледу складних облика, тако и у колориту. Префињен колорит никако не напада око, оно га одмара како то чини и сама природа. Пружа релаксацију и опушта, јер изазива осећања сигурности и безбедног места, у коме је све складно, мило и пријатно. То је визија формалистичког и неотуђивог спокојства. Понекад несвесно изађе на површину, па ми се онда чини - да само када не тражим налазим. Тада ми ми на памет падају ове крупне речи: „*Кад се о сликарству пише из сликарства, с позиција сликара, онда кратка, језгровита саопштења настају лако и остају дуго на снази, па су задовољни и сликар и писац*”. Да, ово је рекао Мића Поповић. Стога, понекад, осетим да сам поражена и као писац, јер је тешко објаснити најдубље емоције које се јављају негде на узбурканим површинама, на којима плутају мисли и осећања, онако као што лагано плутају прозрaчни и нежни облаци по мирном и плавом небском пространству. Лакоћа, пријатност, лепота и духовно испуњење су нешто што се тешко да јасно, очигледно саопштити. Уметност, сликарство, није слика само личности уметника, већ целе епохе и последица је особеног схватања слободе, али и побуне против тираније стандардних и укорењених ставова и схватања, против зла. Као што Херберт Рид каже: „*Облик је оно чвориште из којег временом избијају и мисли које сликар ствара је сопствена представа ствари и околине. Објективни облик флоралног царства не постоји независно од субјективног доживљаја уметника.*”¹⁶

И, ето, зато ме цвеће увек подсећа на свеобухватни и у неухватљив свемир, на његову заокруженост. Чини се да слика сажима све из мене и у мени као женском бићу, при чему следим законе природе у којој је све привремено и у чему постоји тежња да се вратим у нешто што не знам шта је, али је дубоко уграђено у мени. Ослањајући се на универзални ликовни језик, остављам траг, откривам непознате видике и неиспитане путеве кроз густу шуму флоралног царства у коме се добро осећам, кроз своје узбуркане мисли и драге снове. Осећање и страст за цвећем никада нису одвојени од моје свести. Оно ствара најтрајнија, најопштија и највиша испуњења мога духа. У мојим радовим ја не одбијам вредности ренесансе, већ таквој тековини додајем технолошке иновације 21. века, поглед човека овога времена. Опчињена *trompe l'oeil* комбинујем језик експресије, импресије и финих лазурних транспозиција, нечег што би се могло рећи да је енформел.

Веома је велики број цветова који су кружног облика и произлазе из сферног, па су зато у мом раду кружница, лоптасти облици смештени у квадрат. Енергија

16 Read, E. H., (1931), *The Meaning of Art*, Faber & Faber, London , стр. 154.

квадрата кореспондира са унутрашњом динамиком флоралних форми. Када сам бирала формат слике у глави ми је био квадрат као идеална форма која ће моћи да се повеже са ликовним и духовним садржајем. Да бих омогућила лакше праћење и препознавање мог дела и симбола којима се служим, неопходно је да се осврнем на симболику квадрата у историји човечанства. Дакле, квадрат је, најчешће означен као „*четвороугао*“¹⁷, геометријски симбол који изражава оријентацију човека простору и оријентацију животног окружења у односу на свет. Он се односи и на његове натприродне чуваре у смислу „*четвороструког реда*“, као и на пример значења крста. По својој функцији он има задатак да искаже строгост, правилност и идеаланост. Из њега је настао кубус. Кубус је од првих урбаних култура био иницијална форма грађења и обликовања и остао је такав то све до минимал арт-а¹⁸. Као архетипски образац кохерентне материјалности природне масе, кубус се као форма стално користи у свим уметничким изразима. Сам по себи, он може бити статичан или динамичан, што зависи од његовог положаја и интеракције са околином и унутрашњим садржајем. Данас га уметници преводе из једног материјала у други, и дају му савремену употребу. Гледајући историјски, квадрат није био омиљена форма за сликаре. Односи који су били складнији за већину уметника били су правоугаоници, у којима је однос величина страна био у односу златних пресека. Компоновање квадрата је резервисано за мој рад, јер је у идеалном односу са кругом уписаном у њега, баш као што је то, и Леонардо да Винчи давно осмислио. У симболици квадрата, у предњем плану намеће се жеља за увођењем правца и координата, како бисмо се лакше снашли у свету који нам се чини хаотичним. Коначно, квадратура са собом доноси принцип беспрекорног и савршеног реда, који као да је урођен човеку и као такав му се стално намеће. У смислу дуалног система, он стоји насупрот круга који представља небеске моћи, а које пак кореспондирају са прородним кружницама у цвећу и у мојим кружним формама. Легендарна квадратура круга заправо је претварање круга у квадрат једнаке површине уз помоћ геометријских помагала и симболише жељу да се два елемента, небеско и земаљско, споје у идеално јединство случајности и противречности (*Coincidentia oppositorum*). Наравно да се ово може повезати и са архетипским наслеђем у човеку, а колико се они на несвесном плану повезују, то и наука потврђује. Квадрат је и одраз космоса, у чијем се центру приказује небески стуб (*оса света*)¹⁹, што је само још једна визија света која се исказује кроз материјално и духовно.

На квадратном формату добила сам концентрисану слику која, мислим, има добар фокус и утиче на сагледавање кружних форми и кружење у природи. Јер, ја желим да флора егзистира у мом сликарству у свом сопственом услову, али и у мом макрокосмосу. Она стоји, понекад се криви док расте и вене, приближавајући се древним узорима које носи у својој анатомији и генима. Кружни циклус природе је универзална истина, која повећава, као лупа, светост онога што је у његовом средишту. Симбол круга уписаног у квадрат има задатак да осигура продужење складног односа између микрокосмоса и макрокосмоса флоре. За мене је квадрат магичан, он најбоље преноси значења моје уметничке истине, моје схватње скла-

17 Грчки тетрагон.

18 Penelope J. E. Davies; Walter B. Denny; Frima Foxhofrichter; Joseph Jacobs; Ann M. Roberts; David L. Simon, (2011), *Jansons History of Art, The Western Tradition*, Laurence King Publishing Ltd, London. стр. 1056.

19 Стивенс, Е., (2005), *Аријаднино клупко*, Stylos, Београд, стр. 146.

да и лепоте. Из овога произилази додатно осећање натприродног мира, строгост, али и интелектуална сигурност. Тек тада приказујем флору у свој њеној монументалности, у страсној жељи да је сви виде кроз моје очи, да сви који су заборавили на природу поново дођу у додир са њом. Ја на овај начин кореспондирам са животом флоре, која израста из основних елемената земље, воде, ваздуха, ватре, дана и ноћи. На овај начин могуће је једино да остварим највећу психолошку близину са флором, да пажљиво градим и сагледавам сваки њен детаљ. Само тако могу да остварујем и откривам визуелне шифре које уочавам, осећам и у себи носим. За мене је флора, понављам, узвишени знак. Она је одалиска, сазвежђе наспрам раноноћног неба живота. Кроз рад са њом отварају ми се перспективе о којима и моја свест не уме да положи све рачуне. Флора је нешто у чему сјај може да пребива. Она је утемељена у основе мог бића, она је кључ моје спознаје.

Стојим наспрам света и у свету који се, такорећи, распада. Успела сам у току рада да откријем, не само једно средиште, већ гомилу малих пупољака који егзистирају крај једног главног, централног омфалоса (*omphalos*). Суштински он кореспондира са симолом Велике мајке, представљајући земљу и рођење свих ствари.²⁰ Посматрам ли кроз јунговску метапсихологију, „*круг је символ примарног сопства, колективног несвесног или филогенетска психа, збир свих потенцијала којима бивамо опремљени при рођењу*“.²¹ Када приповедам о кругу, намеће ми се и символ уробороса (*Uroboros*) који је у Аристотеловом делу *Codex Marcianus*²²-у поменут као „*Једно, Све*“.²³ Примећујем да се код круга јавља равнотежа супротстављених принципа, активног еволутивног и пасивног инволутивног принципа.²⁴ Поред кругова, који се понављају унутар слике, ја наговештавам центар, као метафору на усредсређење, на оно о чему још не знамо довољно, оно о чему можда нећемо никад ни сазнати, или ћемо на крају доживети тако важно и сјајно откривење. Све оно што се види унутар оквира квадрата слике није све, већ само део целине, која се простире у нашим мислима до непојмљиве бесконачности.

У мојим радовима желим да се понавља божански чин *imitation dei*. Бујица изненадних и узбудљивих доживљаја, божанско откривење. Док сликам и стварам удахњујем живот мојим радовима. Мистички тамни свет је открио Рембрант, а ја покушавам да сагледам унутрашњост осећања која се јављају док посматрам и уживам у флоралном свету. Док стварам, осећам духовно врење које постаје подстицај за стварно кружење. Посматрањем сам упознала биљке па могу да њихове видљиве форме искористим за властите циљеве. Ово се може видети кроз сензуалност палете боја.

Поред извесности уносим и нешто од неизвесности, јер је то неопходно, да би дело боље „*дисало*“. Јер је слика, за мене, матреијализована визија у којој расветљавам детаље који су пуни откривења. Снага чаролије, заводљивости, фасцинације, наводи на прихватање и приврженост ономе што је занело и узбудило мој дух. Радим у различитим техникама, јер на тај начин лакше налазим решење за различите проблеме који се пред мене и уметност постављају. Кроз радове, макар тако желим, преносим чак и свети миомирис божанских биљака. Мада је цвеће

20 *Ibid.* стр. 228.

21 *Ibid.* стр. 230.

22 *Codex Marcianus CCXXVIII (406)* је рукопис, трактат под називом *О души* који је написао Аристотел.

23 *Op.cit.* Стивенс, Е., стр. 237.

24 *Ibid.* стр. 237.

најчешће свиласта површина која хвата светло, али чији ме невидљиви мирис надахњује, опија. Желим да мојим сликама обогатим унутрашњи свет посматрача. Зато је метафизички скок од реалности биљака до идеје уметничког дела одиста неопходан. Поготово, када се потпуно поштује интегритет лепог цвета. И тада уметничко дело има огромну моћ проширења чулних и интелектуалних изазова. Оно тада додатно оплемењује, како мене као ствараоца и мислиоца, тако и заинтересованог посматрача.

Као сликар, налазим се у позицији онога који тумачи свет кроз уметничко, визуелно и визибилно, онога ко одгонета морфолошке загонетке флоралног богатства. Покушавам да досегнем до суштине унутрашњег. На тај начин постајем најдубље везана за савремени поглед на тему и све њене сложене, многоструке импликације. Потом се преплићу богатства различитих естетичких норми. И тако постајем учесник и сведок развоја и трајања флоре, као природних тагова кроз успомене њених облика, остатака и тренутне егзистенције. Сваки вид слике доприноси утиску слободe природе и њених не увек препознатих, са наше стране, закона.

Када поставим себи неизбежно за уметника питање: Зашто стварам? Тешко дајем рационалан одговор, мада се део одговора може пронаћи у оном што сам до сада рекла. А вероватно је најтачније то да стварам из потребе и зависности. Ова врста зависности ми причињава огроман ужитак, немерљив овоземаљским инструментима и критеријумима. Признајем: Никада немам готову слику у глави. Ту су само делови визија, некакви мрачни, али подстицајни обриси, осећања која наликују на неке светилке које ме воде у мраку трагања за правим изразом. Када сликам трудим се да дам илузију стварности и привида; апсолутног привида једног цвета који је издвојен из окружења одређеног простора и амбијента. На сликама ми се враћа, намеће и мало-помало заузима место једна идеја која временом постаје све јаснија и сјајнија, док не постане савршено избрушени транспарентни горски кристал који прелама светло стварајући божанску дугу. Реално размишљам о исходу, али се на крају предајем инстинкту и емоцији, енергији боје и линије. *Ratio* постоји јер ме води, али паралелно постоји и емоција која меша густу, слаткасту и лепљиву кашу. Уска сарадња руке и главе, филозофски ставови и културолошке норме датог времена (у коме смо затечени) комешају се, растачу, преламају и оформљују визију. Од тренутног схватања личне слободe, у најширем смислу те речи, зависи исход мог уметничког дела. На тај начин, симболи, типичне ситуације претачу се у боју и форму, форму и боју, у тежњу да се на платну појави нешто што у почетку не знам шта је, али је дубоко усађено у флори, жени, у мени. То нешто остварује атмосферу лаганог, прозрачног, прозирног, тананог, вела огрнутог мистеријом. Свака боја је повезана са читавим сплетом асоцијација у оквиру царства флоре. Мој стил, рекла бих, јесте синтеза свега што је у контакту са флором, која потом открива реципијенту загонетну ликовну површину. Студирање феномена светла на цвећу за мене је од изузетне важности и поистовећено је са испитавањем душе постојања. Уз то, сагледавам органске законе надахнута природом. На тај начин дефинишем, сликам, покушавам да пробудим духовно у материји и све пренесем на слику. Акценат у бојама има функцију трага и наговештаја нечег неизвесног у извесном на слици, на оној њеној визибилној равни која се простире у квадрату у којем су концентрисане све моје емоције и мисли. У њему је смештена духовна компонента доживљаја флоре и тактилни доживљај тананог биљног света. Ту су уписане све смене дана и ноћи, весеља и туге, киша

и суза помешане са раскошним миомирисима који буде чула. Довољно је да се загледамо у црвену и видимо ватру, снагу, подстицај, енергију, опасност, моћ, одлучност. Док стварам слику осећам струјање ветра на латицама цвећа, слатке мирисне ноте које ме омамљују и видим чаробну белину одсајаја сунчевих зрака. И овде се свакако морам присетити речи Лијана Коло д Ербоа (*Lillian Colo d Erboa*), оснивача антропозофске терапије бојама, који каже: „*Да бисмо доживели боју, неопходни су не само наше срце и осећања, већ и размишљање*“. Он је на мојој страни, и радујем се.

Несмиљено око себе гледајући и азматрајући цвеће, коначно сам се определила за седам боја спектра, али не заборављајући и белу, црну и златну, које доминирају у свету биљака, пошто је боја само један од појавности прајезика овог свта и, наравно, од примарне важности за посматрање флоралног царства. Тако је палета природних боја цвећа пренесена и на моја платна. Седам је боја из дугиног спек-

Сл. 40. Tulipa gesneriana 1.

Сл. 41. Tulipa gesneriana 2.

тра, оне које су најчешће боје цвећа у природи. Као да сам чула речи Фауста: „*По шареном одсјају познајемо живот!*“ преко којих велики Гете открива прави кључ за разумевање живота бојом, оном која трепери кроз непосредне и најдубље слојеве душе. Боје најбоље одликују цвеће и њихове архетипске симболе. Одабране боје акцентују врсту цвећа и имају задатак да појасне визију флоре коју транспонујем. Сваки од тонова изазива читаву мрежу афективних асоцијација у оквиру сложене мреже у мозгу појединца. Субјективан је начин, али и интензитет реаго-

вања на одређену боју у оквиру опште прихваћене симболике боја.²⁵

Црна је боја примодријалне празнине²⁶ и постоји пре него што је настала светлост. Она се свакако повезује са тамом, одговара мрклој и мистичној ноћи душе,

Сл. 42. Tulipa gesneriana 3.

очаја, понижења, смрти и туге и дубоке жалости, али и посебне елеганције. Црна се везује за Лилит, богиње Изиду и Кибелу, као и црну Мадону. Црна је, као небоја, због тога символ сенке несвесног која се надвија изнад мене док стварам. По Карлу Густаву Јунгу она је и символ страха, креативности и сенке.²⁷ Црна је, за мене, клијање у мраку. Као сенка несвесног она обликује флору у мору таме из које извире нада у лепој биљци. Црна појачава контрасте и динамику на слици и чини да она делује снажно, моћно, мистично и елегантно. Као да помаже божанској моћи да се формира биљка. За мене црна боја има велики значај. На сликама црна је део космоса из кога се развија живот флоре. Серија приложених скица су само нека од реализованих идеја. Све оне чине једну мини колекцију на малом формату. Ако их сагледамо заједно, добијамо на укупном утиску метаморфозе која се одвија у флори. „Једна слика је откривање само једног дела уметничког тајног света. За већи део тог света дознаћемо тек кроз остале слике истог уметника”.²⁸ Ипак, постоји мали број биљака које имају црне цветове. Поменућу само неке: црни бамбус, црна кала, далија коју зову арапска ноћ, персијска гладиола, црни мак, црни каранфил, али има и још неких мање познатих.

Сл. 37, под називом *Tulip gesneriana* (Црна лала), у којој преовладава црна небоја, најбоље одговара црној тајанственој баршунастој лали у коју сам се потпуно заљубила, чим сам ју угледала у прекрасном, огромном цветном парку у Дубајију (*Flower Miracle Garden Dubai*), у којем се узгаја 45 милиона биљака усред пустиње. Пред оваквим призором остала сам без даха и ни једна реч не може да буде довољна да опише узбуђење и осећање пред највећим ботаничким парком на свету. Није ни чудо, што је ова биљка постала једна од најпопуларнијих врста од 1990-тих у исламском свету. Она је лепа као ноћно небо, сјајна као скупочени свилени пан који носи ауру исламске моћи. Црне лале су ме највише подсетиле и обликом и

25 *Op. cit.* Ormiston, R.; Robinson, M., стр. 27-29.

26 Трстењак, А., (1987), *Човек и боје*, Нолит, Београд, стр. 213.

27 *Op. cit.* Фолмар, К., стр. 298.

28 Марсел Пруст. *Valentin Louis Georges Eugène Marcel Proust (1871-1922)*

бојом на абаје²⁹ које носе прелепе, грациозне муслиманске жене. На раду, који сам реализовала на великом формату, сажимају се симболичка значења и ликовна искуства свих скица из ове серије. Он говори, очекујем, чистим и универзалним ликовним језиком који описује ову необичну, прелепу и мистичну пролећну и веома ретку биљку. Опојни мирис ове врсте и необичност црне боје опчинио су ме, и као посматрача и као ликовног ствараоца.

Сл. 43. Tulipa gesneriana - Црна лала, комбинована техника, 104 x104 цм.

Бела је светло, савршенство и невиност и има своје дубоко укореењено значење у симболици. Генерално се повезује са Сунцем, ваздухом, савршенством и невиношћу, али и са тугом, па чак и са смрћу.³⁰ Она је одсјај на цвећу, онај савршени

29 Муслиманске жене носе абају (*abaya*) са хиџабом (*hijab*), на који се може додати додати никаб (*niqab*), који покривља уста и нос тако да само оставља очи изложене. Абаја је традиционално дуга, до земље, потпуно црна хаљина, првобитно дизајнирана да сакрије или спречи да се покаже било каква физичка форма жене. Данас их има и црних и украшених са везом око оковратника или на рукавима. Осим тога, ових дана, млађи нараштаји Уједњених Арапских Емирата воле да носе испод абаје веома скупоцену и модерну одећу. Њихова љубав за моду се огледа у чињеници да жене Емирата највише купују брендиране моделе познатих модних компанија, међу којима највише цене Диор (Dior), Пјер Кардин (Pierre Cardin) и Шанел (Chanel). <https://sites.google.com/site/exploringtheuae/presentation/culture/traditional-wear>, приступљено 2013.

30 *Op. cit.* Трстењак. А., стр. 212.

спој пријатељства и добре енергије која управља свим природним законима флоралног царства. Бела боја је боја јасности, а као таласање је мешавина три природне боје: жуте, црвене и плаве. Зато на белу боју већином реагујемо позитивно. Она симболизује и нов почетак, па тако и рођење. Она представља и божански символ савршенства, поноса, доброте и вечности. Бело је важна небоја мојих слика. Велики је број биљака које имају беле цветове. Међу таквима сападају бела анемона, гербер, гладиола, бели љиљан Казабланка, бела орхидеја, ђурђевак. За мене, лотос је символ беле боје. Кроз скице локвања, кроз снагу пигмената, топлих и хладних тонова белине, добијала сам обресе белог лотосовог цвета.

Сл. 44. *Nymphaea alba* 1.

Сл. 45. *Nymphaea alba* 2.

На приложеној слици под називом *Nymphaea alba*, видимо одсајаје сунчевих зрака и снажну енергију која зрачи из овог елегантног цвета. Мој субјективни доживљај се осликава кроз експресивни гест на слици. То је цвет који плута по површини нежних тонова окера и браон боје. Он показује своју снагу и виталност кроз универзални ликовни језик. Цртеж са белим трагом дао је додатан утисак снаге овог цвета, доносећи снажну симболику, ону коју памтим као декоративне елемента на архитектури староегипатских храмова, као што је и онај у Карнаку (*Karnak*). Подсећа ме на предивне луксузне водене баште у срцу града који никада не спава, у велелепном Каиру. Лотосов цвет није изабран случајно, већ зато што симболизује стварање и васкрсење. Тако је било у древна времена. Због тога је и сврстан у моје омиљене биљке. Наравно да и Србији пратим лотосов цвет сваког пролећа док цвета у Засавици, једном од најлепших природних резервата, али и

са тугом гледам нежне цветове на Бајловијевој пијаци или испред Народног позоришта у Београду, како лагано умиру, немилосрдно ишчупани из воде и чекају некога да купи њихову блештаво белу лепоту, несвесни да тако плаћају своју неизбежну смрт.

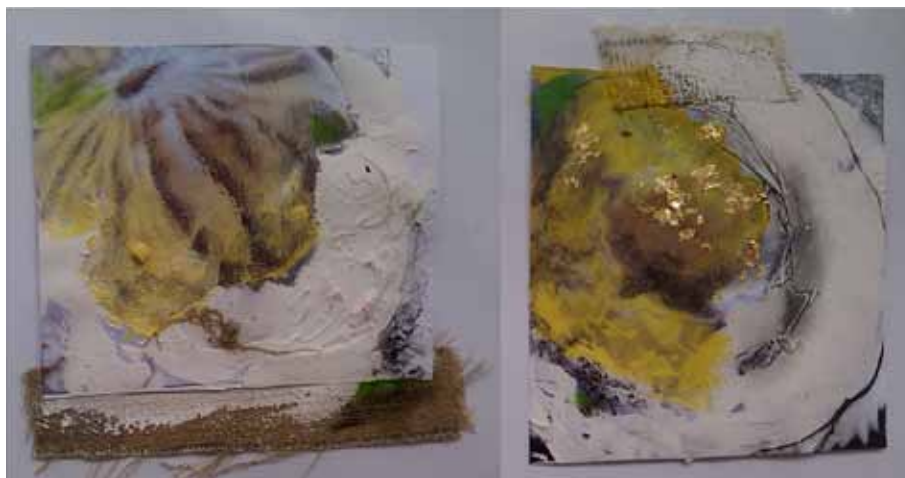
Сл. 46. *Nymphaea alba* - Бели лотос, комбинована техника, 108 x 108 цм.

Жута боја је боја Сунца, светлости и оптимизма која окрепљује, активира и ослобађа од страхова. Она подстиче код мене будност и концентрацију, а симво-

Сл. 47. *Helianthus annuus* 1.

лизује стваралаштво и мудрост.³¹ Такође подстиче динамичност, а њена важна карактеристика је и комуникативност, па позитивно утиче на осећања док је посма-

Сл. 48. *Helianthus annuus 2.*

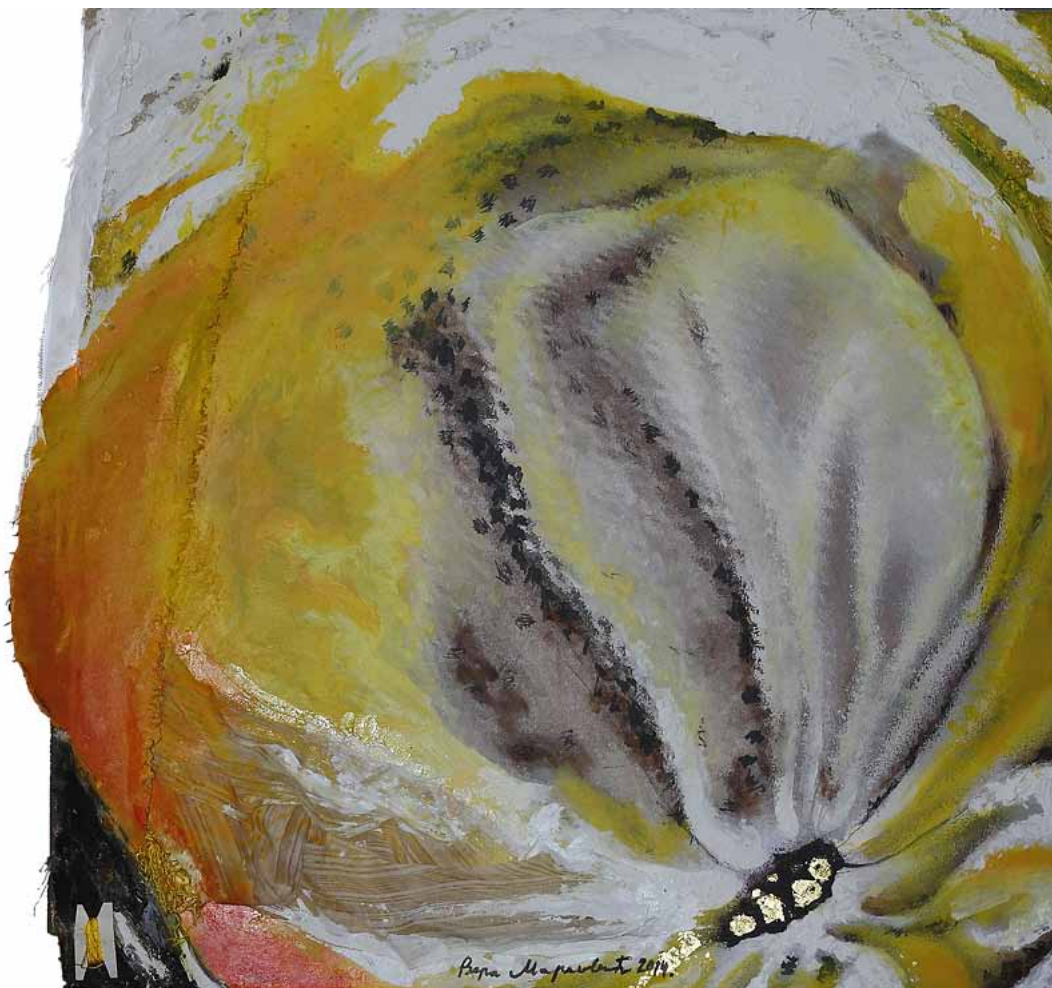
Сл. 49. *Helianthus annuus 2.*

трамо. Најчешће нијансе жуте боје су: мутна жута која делује смирујуће и подстиче на размишљање, жива жута која делује живахно, неустрашиво и слободно, маслинастожута која изазива мрачно расположење и лимунжута која се тумачи као знак пажљивости, живахности, чилости, усавршавања. Заиста је огроман број биљака које имају жуте цветове, а да често нисмо свесни ни свих ових значења, мада неретко свесно запажемо своје расположење док их гледамо. Савремени човек није жртва само брзине, него и сопствене површности.

Моје омиљене жуте биљке су нарцис и сунцокрет. Међусобно су оне веома различите. Преплитале су се у мени док сам стварала жути цвет. Жута је текла из туба, мешала се са осталим тоновима са палете и стварала јединствени тон који одовара снази хелиотропа. Вибрирање жуте боје на топлем Сунцу је невероватно интригантано. Оно подстиче интелектуалну делатност, мада понекад делује напето; штавише, на тренутак ме упозорава да будем опрезна. Свежина тона ме заслепљује и омамљује док стварам траг жуте боје, који симболише овај занимљив цвет. Утисак који носим у себи свакако потиче од сећања на непрегледна поља јарко жутих разиграних сунцокрета, за које нам се чини да наликују обојеним

31 *Ibid.* стр. 212.

тракама природног печворка (*patchwork*)³² које видех на путу за чувени Алби (*Albi*), место у коме је рођен Тулуз Лотрек (*Henri de Toulouse-Lautrec*). Сунцокрете увек гледам из кола или из авиона, свакога лета са великим задовољством, али и са жељом да упијем њихову неуморну снагу и лепоту.

Сл. 50. *Helianthus annuus* - Сунцокрет, комбинована техника, 110 x105 цм.

Наранџаста боја је за мене ужарена, светлећа, топла боја ватре и Сунца. Асоцира на излазак или залазак Сунца, подсећа на укусно воће као што су кајсије, мандарине, поморанџе, и још по неко. За Индусе је ова боја симбол храбрости и жртвовања. Није тако агресивна и страсна као црвена, али је као чувствени стимуланс весела и пријатна боја која помаже да се савлада умор.³³ Наранџаста боја још изражава нежност и широкогрудост, лака је и обично веома живахна. Наранџаста боја може или да смирује или да узбуђује. Ова боја такође може да устали осећања, али неке појединце може и да замара. Све наранџасте нијансе имају исто значење и утицај, који зависи само од преовлађујуће компоненте које се могу сврстати у жуте или црвене. Преглед наранџастих цветних врста је такође готово безбројан.

За мене најважнији је био елегантни, миомирисни љиљан са дугом цветном дршком и необичним уским трубастиим наранџастиим латицама. Наранџаста боја

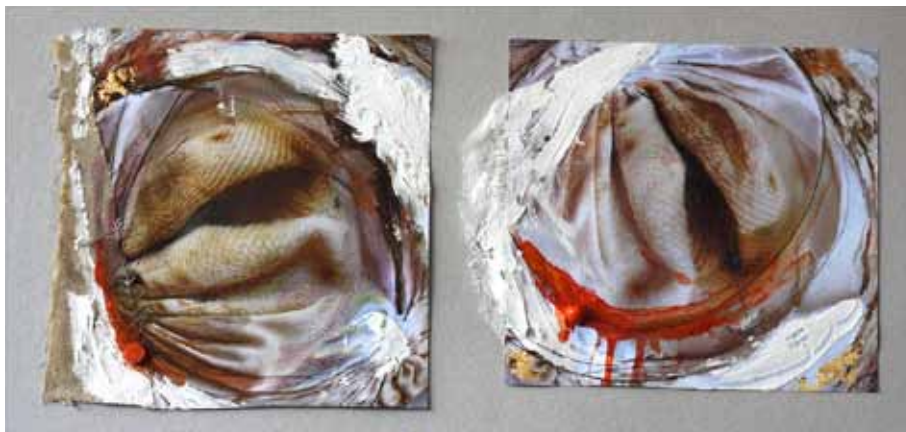
32 То је текстилана техника која се базира на шивењу, тј. састављање мањих комада тканина у већу целину.

33 *Op. cit.* Трстењак. А., стр. 213.

се просто разлива на позадини браон и беж тонова. Прскање слике наранџасто-жутим тоном допринело је општем утиску овог необичног цвета. У овом тону је концентрисана снага и целокупна лепота сваког префињеног љиљана, које сам одувек обожавала да посматрам у башти моје баке. То је цвеће које је она усадила у верме свог девојаштва, и који и данас неуморно цвета после више од осамдесет година. Овако лепе љиљане видех још само на Палма де Мајорци (*Palma de Mallorca*), у врту Валдемоса (*Valldemossa*), где су живели Фредерик Шопен (*Frederic Chopin*) и Жорж Санд (*George Sand*).

Сл. 51. *Lilium bulbiferum* 1.

Сл. 52. *Lilium bulbiferum* 2.

Сл. 53. Lilium superbum - Краљевски љиљан, комбинована техника, 104 x104 цм.

Црвена је и у цвећу ватрена боја. Повезује се са симболима задовољства, али и бола. Она је боја јарости, жестине и моћи, која симболише конфликт између добра и зла. Црвена боја је оптимистичка, витална боја активности, врелине, кретања, борбе и страсног живота. То је најизразитија, екстровертна боја пуна живота, срчаности, жртвовања, љубави, која нуди снажна осећања и страсти.³⁴ Црвена боја не оставља никог хладним. Можете да је волите или мрзите, али према црвеној боји тешко можете да останете равнодушни. Црвена боја повећава тонус мишића, убрзава пулс, подиже крвни притисак, појачава циркулацију крви, изазива лучење адреналина и дубоко дисање. Може такође да изазове главобољу, зато није погодна за емотивно нестабилне особе које се брзо љуте.³⁵ За њу Умберто Еко (*Umberto Eco*) каже: „Било је некакао као да сам боје откривао први пут: црвено беше врло весело“. Она на мојим радовима, наглашава, животну снагу коју поседују црвене биљке, а којих има небројено много. Црвене биљке као да вриште у пламену наспрам зелених листова. Међу биљкама које су црвене су: опојни макови, крвави божурови, румене миомирисне руже, прелепе далије, необичне кане, али и друго бројно цвеће.

34 *Op. cit.* Трстењак. А., стр. 210.

35 *Op. cit.* Ormiston. R; Robinson. M., стр. 48.

Сл. 54. Papaver orientalis 1.

Сл. 55. Papaver orientalis 2.

Сл. 56. Papaver orientalis 3.

Еклатантна црвена биљка за мене је пољски мак. Он је лепршав и нежан цвет са дивном плисираном сукњом коју ветар милује. Његова магија подсећа ме на детињство и причу о Алиси у земљи чуда која је утонула у сан у пољу макова. Можда сам најлепше пољске макове видела у околини Стоунхенџа (*Stonehenge*). Могуће да сам ја била под снажним утиском сакралног места овог величанственог монолитног споменика, који је учинио да танани цвет на ветровитом дану изгледа крчко, ватрено и величанствено. Сећам се путописне приче Миће Поповића који је отишао у Иран, тачније у Исфahan (*Isfahan*) да види најлепше небо препуно звезда да би затим схватио да је оно једнако лепо и код нас у Србији, само

што о њему наши људи не приповедају тако вешто као славни мусламански писци. Пошто сам доживела слично искуство као и наш велики сликар, обратила сам пажњу на српске црвене макове и открила њихову лепоту и скадан сјај. Они ме подсећају на префињени свилени муслин који је руком плисиран на елегантним моделима Маријана Фортунија (*Mariano Fortuny y Madrazo*).³⁶

Сл. 57. Papaver rhoeas - Пољски мак, комбинована техника, 109 x 109 цм.

Љубичаста је на слици дата управо као насилна боја. Љубичаста је боја моћи! Велики број тонова љубичасте носи име по биљкама те боје: јоргован, лаванда итд. Она је прелаз од активног у пасивни принцип. Она је снажна и доминантна. Љубичаста боја је смеша плаве и црвене боје. Ако једне компоненте има више од друге, љубичаста боја добија карактеристичну нијансу и одговарајући удео карактеристика обе компоненте – плаве боје мира, удаљености, духовности, ... и црвене боје покрета, страсти, животне снаге, врелине и енергије.³⁷ Пошто у себи садржи карактеристике екстремно различитих основних боја (вруће и хладно), љубичаста боја делује некако посебно тајанствено.³⁸ Из приложених слика види се развој идеје.

36 *Mariano Fortuny* модни дизајнер инспирисан антиком (1871–1949).

37 *Op. cit.* Ormiston. R; Robinson. M, стр. 392.

38 *Ibid.*, стр. 68.

Сл. 58. *Viola odorata* 1.

Сл. 59. *Viola odorata* 2.

Сл. 60. *Viola odorata* 3.

У мом сликарском опусу љубичаста је била резервисана за љупку, мајушну љубичицу. Други познати називи овог оспокајавујећег цвета у Србији су: фијолица, мирисна љубица, мелекуша, пољска љубица, виола, вијолица. Они ме, свакако, враћају у рано детињство, када сам је у парку на Келемегдану, брала опчињена њеном бојом, необичним обликом и надасве опојним, пријатним мирисом, који избија из ове мајушне пролећне, стидљиве биљчице. Друго сећање на ову биљку везано је за испијање пријатног шербета са љубичициним латицама који сам пила у Багдаду. Добро се и данас сећам рецепта који је моја мајка добила од Лејле: У врућу воду ставити две кашике свежих или сушених љубичициних цветова и оставити до одстоји 10 минута да би биљка пустила довољно састојака. Како би укус био потпунији додаје се шећер. Препоручује се испијање овог пријатног на-

питка у малим дозама, по пола шоље два пута дневно. Миомириси ове чудесне биљке су толико благотворни да повољно утичу на главобоље, несаницу, и лоше расположење. Због тога кад помислим на љубичасту боју, одмах се сетим љупке љубичице и која потом остаје трајно забележена на сликарском платну.

Сл. 61. Viola odorata - Љубичица, комбинована техника, 105 x 112 цм.

Боја лаванде ме увек подсети на пурпурне и жуте тонове који се преливају на перуникама, а које још називано и ирисима. Својим обликом и бојама перунике делују доминантно и достојанствено и враћају ми сећање на овај цвет који видех на светим местима, у баштама манастира Хопово и на Метеорима. Дуга, *ирис*³⁹, у људској историји има суштинско значење по томе да нас подсети на речи завета и обећања Господа Бога, које је дао Ноју након потопа, да никада више неће потопити људски род због греха, као што је то урадио са

39 Iris (гр. *дуга*) анатомски: зеница у оку; ботанички: перуника, богиша; *ирис стакло*-провидно стакло које се прелива у дугиним бојама; *ирис камење* - кристали, нарочито разне врсте кварца, који се преливају у дугиним бојама; *ирис уље* - етарско уље које се справља од корена перунике или љубичице; *ирис штампа* - штампање у шареном, код кога се разне боје истовремено штампају са једне плоче, тако боје да на својим ивицама прелазе једна у другу.

Великим потопом. Док год има дуге на небу, она ће Господа подсећати на обећање дато људима.⁴⁰

Сл. 62. Iris germanica.

Сл. 63. Iris germanica - Перуника, комбинована техника, 108 x106 цм.

40 Прича је из Старог завета, I књига Мојсијева. 8 “Затим је Бог рекао Ноју и његовим синовима: 9 „Ево, склапам савез с вама и с вашим потомством после вас, 10 И са свим живим душама које су с вама, с птицама, са стоком, са свим другим земаљским створењима што су с вама – са свим што је изашло из барке, са свим створењима на земљи. 11 Склапам савез с вама: **Никада више ниједно створење неће изгинути од вода потона, и никада више неће бити потона да опустоши земљу.**”

Плава боја у сликама нуди и буди пажњу посматрача. Она има задатак да провоцира и подстиче на размишљање о томе коју биљку она описује. Плава боја спада међу основне боје. Њена супротност је жута боја, а смеша обе је зелена која удружује карактеристике обе боје. У природи је широко заступљена, као, рецимо, плаветнило неба које се одсликава у води. Символика плаветнила се препознаје у: мудрости, интелигенцији, бесмртности, бесконачности, дубини, узвишености, продоховљености, мистици. Њене психолошке асоцијације су следеће: јасно, свеже, лако (боја атмосфере), прозирно, ваздушно, удаљено, тихо и мирно.⁴¹ Физиолошки, плаветнило смирује срчани пулс, успорава ритам дисања, смирује, подстиче умне активности, интроспекцију и сабраност. За њу кажу да је боја мира и одмора. Плава делује, дакле, пасивно, хладно, подстиче концентрацију и умирује. О њој дивно беседи Данте Алигијери (*Dante Alighieri*) када каже: „*Нежна плава као сафир Истока, у ведром слику неба уливена, најзад поново усрећује моје очи.*“ Плавих биљака има јако много нијанси: од светлих тонова до дубоких тамнотега.⁴² Плаве биљке, наводно, имају заштитно својство. Најпознатија магијска биљка мандрагора (*Mandragora officinarum*) је управо ове боје. Међу плаве биљке спадају: лан, звончићи, љубичица, перуника...

Сл. 64. Hyacinth 1.

Сл. 65. Hyacinth 2.

41 *Op. cit.* Трстењак. А., стр. 213.

42 *Op. cit.* Ormiston. R.; Robinson. M., стр. 52.

Сл. 66. Hyacinth 3.

Плава је за мене исказана преко зумбула. Загонетан је ово цвет. Његово есенцијално уље користи се у парфемској индустрији,⁴³ док се из цветова добија ванредно лепа плава боја.⁴⁴ Мислила сам да сам најлепше зумбуле видела у Пољској, у Познању (*Poznań*), а који су процветали уочи доласка Папе Светог Јована П (*Saint John Paul II*), све док нисам стигла у Беч. Теписи зумбула прекривали су отмене и префињене луксузне зелене оазе у граду који је музеј на отвореном простору. Крупни плави зумбули изгледали су као да непрекидно плешу штраусовске валцере.

Сл. 67. Hyacinth - Зумбул, комбинована техника, 104 x105 цм.

43 Usher, G., (1974), *A Dictionary of Plants Used by Man*, Constable and Company Ltd., London, стр. 78.

44 Grae, I., (1974), *Nature's Colors - Dyes from Plants*, MacMillan Publishing Co, New York, стр. 49.

Зелена боја је основна боја хлорофила. Има је у варијетитима од бледозелене до сивкастозелене, боје трулежи. Зелено је символ незрелости и неискуства. То је боја која буди наде и бесмртност, тријумф пролећа над зимом. Кажу да је то и боја здравља. Зеленим бојама се лече нервни замор и хистерија јер умирујуће делује на нервни систем, ефикасна је при лечењу од исцрпљености и може да ублажи мигрене. То је такође боја мира, релаксације, одмора и размишљања, јер њена симболика утиче на човекова осећања, смирује и ослобађа. Ова боја је знамење уравнотежености. Она такође симболизује новац, плодност, обиље, богатство, комуникацију са духовима природе. Пошто делује смирујуће, успоставља код посматрача личну равнотежу, ублажава исцрпљеност, што се види и на приложеним скицама.

Сл. 68. Laurus nobilis 1.

Сл. 69. Laurus nobilis 2.

Сл. 70. Laurus nobilis 3.

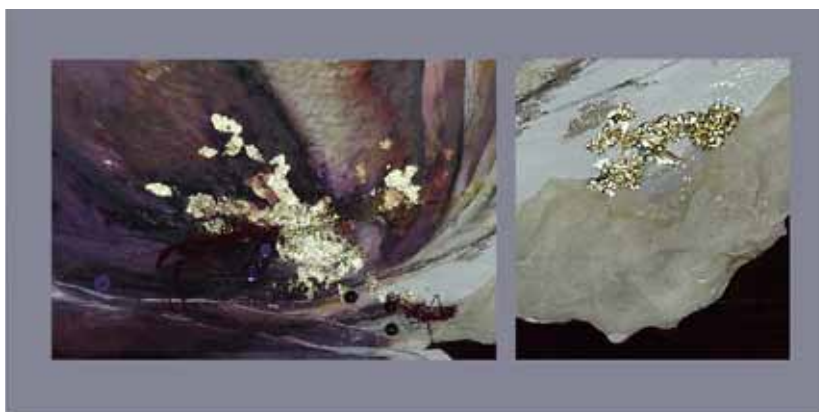

Сл. 71. *Laurus nobilis* - Ловор, комбинована техника, 105 x105,5 цм.

У мом сећању је често и огромно зелено ловорово дрвеће у маслињаку у близини Минотауровог лавиринта у Кнососу (*Knossos* или *Knossos*), на Криту. На врелом сунчаном дану, после обиласка мистичног, великог и руинираног лавиринта у коме се сакривало чудовиште Минотаур, пријала ми је свежина мириса и дубоки хлад светих ловорових стабала, јер сам осетила одједном да сам нашла уточиште бежећи од тог страшног чудовишта. Уверена сам да су у давна времена и стари Грци осећали сигурност испод ове биљке-дрвета, сакривајући од митског чудовишта и од врелог Сунца. Зато је, тврдим, зелена боја везана за ловорово дрво.

Мој додоир са светим се испуњава кроз златну боју. Она је акценат и асоцијација на поленов прах. Као символ вечног рајског светла, она уноси живот у слику. Златна је једна од најмоћнијих боја, то је боја Сунца, саткана од елемента ватре, повезује се са мушким принципом. Боја је свих богова Сунца, богиња и нуди божанску слику овог доњег света. У алхемији, златна представља савршенство душе. Златна и бело-златна се могу видети свуда: од древно египатских хијероглифа у храмовима и пирамидама, преко златних статуа Буда на Далеком истока, златних купола и минарета код муслимана, а у хришћанству као ореол око глава светаца. Златна је боја символ енормног богатстава и моћи. За њу важи тврдња да „*није злато све што сија, али и не сија све*

што је златно⁴⁵ и та тврдња је велика истина. Злато симболизује и интуицију, просветљење, свест, разум и интелект.⁴⁶

Сл. 72. Златни детаљи 1.

Сл. 73. Златни детаљи 2.

Свака слика је увек збир сликарско-занатских вештина, фабуле, ликовности, алегоријских компонента, али без реторике, и све то може да се бескрајно преплиће, да ствара паучину најфинијих боја, да личи на нити какве тканине на разбоју. На тај начин се фокусирам на утиске који проистичу из низа промена у природи, али и у мени, а који се, опет, догађају уз помоћ невидљиве руке Мајке природе. То су и облици у кретању зачараног сазвежђа, колоплет успомена на благе, али и опојне мирисе цвећа. Моја „интегрална слика“ постаје „унија визуелних података“⁴⁷. Зато у трагању за једном универзалном сликом увек ми пада на памет став Леонида Шејке да слика треба да има трослојну структуру, односно јединство. По њему, слика треба да задовољи „простор приказа феномена стварности (призор) затим његово симболичко читавање у универзалном (символ) и унутрашњи, чисти облици слике (ликовна представа слике)“.⁴⁸ И често ме, признајем, греје притајена и топла нада да сам успела да, у оквиру мојих поимања ликовности, ово досегнем. Посматрање и анализа постају инспирација, нека врста струјања која се експонира као невидљива енергија, танка али фина, златна жица, као бескрајана нит која снагом челика држи уметника везаног за процес изазо-

45 Christian Friedrich Hebbel (1813 - 1863).

46 *Op. cit.* Стивенс Е., стр. 142.

47 Ђурић А., (2001), *Симултано око*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 70.

48 *Ibid.*, стр.76.

вног стваралачког чина. На тај начин, ето, стварам нови облик, дајем својој слици дубинску структуру, желећи да приуштим узбудљив доживљај рецепијенту а свој души узбудљиви спокој, који тако одмара и доноси нирванско осећање среће. Кроз лични израз постижем међусобну повезаност целе слике, лако сједињујем њене појединачне делове. У Јеванђељу по Томи, стоје ове Исусове речи: „Ако испољиш оно што је у теби, спашиће те оно што испољиш. Ако не испољиш оно што је у теби, уништиће те оно што остане неиспољено“.

Мислим и надам се да у моје слике мозаик узбуђених појединости са унутрашњим значењем и уређеним складом. Ради се о тешкој и светој игри између инспирације и дела. То је шаховска игра, сложена и изазовна, у којој постоје, наравно, два играча. Један играч је платно, а други ја са палетом боја и четкама наспрам њега. Новостворени облик је шаховски спој различитости које се комбинаторски спајају у својој различитости појединачних елемената. До победе. Природни облик задржава основе својег ентитета како би се остварила двострукост визије природног и естетски, уметнички обликованог предмета. А када се у све то уплете путовање са флором, ја постајем путник чије ноге не познају умор а табани жар. То је суштински процес ослобађања од мотива. Чинила сам управо оно на што сам читајући наишла да је Пикасо рекао: „Када имам нешто да кажем, кажем то на начин на који сам осетио да треба да се каже“.⁴⁹

И примичем се тако крају стваралачког уживња и осматрања себе: Истичем оно што желим да задржим и одбацујем вишак од сложеног призора виђеног у природи. Спроводим сопствено осећање мере, склада и пријатних утисака које материјализујем кроз пасту, тј. боју. Нисам изузетак: Сваки уметник производи оно што осећа и како мисли о природи, космосу и животу, и то кроз мукотрпан рад, праву алхемију и прави опсенарски посао. Моје опсенарство, трагајући за својим, сопственим изразом, ствара атмосферу у мојим радовима која не познаје урагане, провале облаке и несносни и болни град, лед који коси. Нестају са слике оштрине или непријатне сенке, јер наглашавам меке облике и њихове узбудљиве волумене. Дефинишем масу, која је, најпре, неодеређена и полако јој дајем коначну форму, са поруком коју проналазим у флоралном свету. Дискретни прелаз између светлости и сенке је у директној вези са чулношћу, којој се предајем док посматрам природу и околину. Моје слике су заправо заустављени тренутци раста биљка, израз који се одупире смрти и расулу. Оне откривају тренутке најискренијег осећања, јер су израз спонтане исповести. Тако ми се пружа згодна прилика за обогаћивање бојом целе површине. Бојом описујем скале, чувам суштину, својственост, звучност и тачност. У сенци, полусенци и на светлу истрајавам у трагању за истином, животом испуњеним радошћу. У сваку суседну површину уносим делић претходног тона, јер приказујем биће у његовом настанку и пунолетном израстању.

Терет између компромиса боје и облика је захтеван и огроман. Покушавам да останем јасна и чиста у идеји, јер усклађујем боје и форме. Боје које мешам на палети морају деловати тако да се по утиску што мање удаљују од локалног тона, тј. од основне и познате боје саме флоре, која ме окружује својим комплетним спектром. Извалчим тада из богате природне ризнице само оне боје које су мени, субјективно ми најближе и које дочаравају суштину архетипа флоре у најширем њеном смислу. Чини ми се да је овакав став потпуно оправдан у савременом току сликарских тенденција 21. века, у коме егзистирају бројни трендови, али и тради-

49 Ingo F. Walther, (2006), *Pablo Picasso*, Taschen - монографија уметника I-XL, Еуропапрес холдинг д.о.о., Загреб, стр. 23.

ционални ставови који чувају сликарство од пада у досаду и сувисло понављање. Све уметничке тенденције треба да се међусобно прожимају, стварају живу материју од савременог сликарства. Кандински је давно приметио да „*Нико не живи ван свог времена, ма колико се и сам трудио да побегне од сурове животне стварности*“. Аналитичким посматрањем покушавам да постигнем да „*простор престаје да буде атмосферски*“, и да „*простор постаје објективан*“, а „*боја постаје звучна*.“⁵⁰

Остварена замисао, на крају, поставља нова питања и истиче нове духовне потребе. Пол Валери (*Paul Valéry*) даје у том правцу прихватљив, мени макар, савет: „*Најбољи начин за процењивање једне слике јесте тај да се у почетку ништа не разазна*“, што је свакако идеја за поштовање. Зато желим да ми потези четке буду меки, готово неприметни, али понекада, кад затреба, и оштри. Желим да их потчиним својој узнемиреној вољи за изражавањем и лирском опажању природе. Природа тада игра нову улогу. Она рационално, али понекад и уображено, бележи и повезује елементе у слици. Зато сликарски језик превасходно бива језик облика, који се тешко описују речима, односно одређеним језичким појмовима, јер се облици обраћају чулима. Како каже Едвард Сапир (*Edward Sapir*), човек не може да успостави истински и целовит однос према природи док не зна име сваке биљке или цвета или дрвета,⁵¹ што може изгледати као вербално устројство света, али ту је сликар да тој вербалној комуникацији удахне мирис живота и цвећу на сликама, па се може рећи да је у неким ситуацијама уметност сликарска изнад језика, јер је по свом уметничком дискурсу нека врста есперанта међу људима, међу реципиентима уметности. Стога је однос материје и обрађеног материјала од великог значаја у читању уметничког рада. И то је већ поезија, и обратно. У том смислу цитирам Ли Ханта (*Lee Hunt*) који каже „*Поезија укључује све оно од сликарства што се може учинити видљивим оку духа*“. Док Леонардо Да Винчи у тарктату о сликарству додаје „*И оно само сликарство, не приказује свој циљ речима*“, а опет, добро сликарство као да говори речима. Слика проговара својим порукама кроз динамику и архетипско значење суштине флоре, стога природни облик никако не уништавам, већ га транспонујем док не осетим да сам пренела поруку на прави начин. А да би тако било, потребно је да рука кроз потез четке тачно спроведе мисао у дело. Дакле, реч је о танушној нити нивелације између ума и дела. Оригиналност у ставу и визији, спроведена кроз форму и боју, могућа је ако имам посебно око које догледава свет кроз сопствену оптичку призму. То другачије око Александар Ђурић с правом назива „*симултано око*“.⁵² Поменути аутор са слаже са Хансом Хофманом (*Hans Hofmann*), америчким апстрактним експресионистичким сликаром, који каже: „*Виђење без свести о томе, као визуелни акт, само је врста заслепљености. Виђење са свеићу о виђеном је визуелно искуство, то је уметност. Морамо научити да видимо*“.

Морам рећи, примичући се крају разговору са својим сликама, да се као сликар и стваралац у потпуности слажем са идејом Андреја Тишме који објашњава суштину уметности и каже да је она дефинитивно одраз човекове потребе да се што више приближимо природи како бисмо је потпуно разумели, да бисмо својим

50 Ђило Долфрес (*Gillo Dolfres*) (1910-) је италијански критичар уметности, сликар, филозоф. Он је напунио 100 година у априлу 2010. (last modified on 4 April 2014 at 14:50).

51 Сапир Е., (1974) *Огледи из културне антропологије*, прев. Александар И. Спасић, БИГЗ; Београд, стр. 26.

52 *Op.cit.* Ђурић, А., стр. 86.

ликовним језиком фиксирани законитости постојања које учимо. То је у суштини контакт са смислом универзалне егзистенције. Отуда се уметност назива божијим даром. „Блаженство уметности је, по природи, сасвим различито од спокојства религије!“⁵³

Дакле, уметност је крст који ми је додељен рођењем. Платно и боја, мој су језик којим комуницирам. А то већ значи да је метафоричко у мојим сликама такође присутно. У мом случају, флора из природе добија нову визуелну форму која интегрише свеукупност њеног значења и постојања. Значи и метафорично значење. Антитезе у радовима су присутне кроз пуне и празне, светле и тамне, конкавне и конвексне насликане форме. Парадокс, као посебна метафора, да тако кажем, који носи мој циклус налази се у противуречности која је супротна од уобичајеног виђења флоралних мотива. Овде се не ради о слатким аранжманима цветних букета, јер то није умируће цвеће, ни богате гирланде флоре, већ микро и макро свет еволуције, развоја биљака на општем нивоу. Алгоријско у циклусу слика смештено је у називима појединачних слика које произилазе из односа вишезначења ликовног дела, његовог ослушкивања, разумевања и гласног читања. Из тог разлога сам дала општи назив мојим слика из циклуса транспоновања флоре у ликовне форме *Метаморфоза флоре*, како бих олакшала комуницирање са мојим радовима. На тај начин дајем и остављам сугестије „*читачима*“ за могућ пут ка разумевању суштине и порука флоре, али и мојих порука. Политика и доминирајући трендови, који постају свето писмо уморног савременог друштва ван су мог интересовања. Повратак природе, коренима који побуђују најлепше емоције рођења, раста, развоја, али и неизбежне смрти су природни закони које треба ослушкивати, пратити, поштовати и неговати, ако желимо да истрајемо у борби против Танатоса. Интеррелације које се јављају у мом делу су смештене у оквир односа форми и боје. Боја стиже на платно и дочарава опште осећање које преовладава у мени. Човек у свему види одраз оног што носи у себи. Он се тако испољава. И сликар приказује оно што му је срцу блиско. Моја и ничија више мисао одзвања у телу и души мојој. Користим само оно што сама измислим, што осетим срцем и оно што погоди моју душу. Оно што осетим у срцу, што доживим кроз сваку мисао и кроз дамар, јесте оно што обликује моју уметност. А та уметност, опет, прожима све крвне путеве мога бића.

Када се у глави одговорног ствараоца јави нова идеја коју жели да оставари, она захтева велики напор и неустрашив дух који мора да буде спреман на високе критеријуме и многобројна додатна размишљања, па и неке жртве. Сваки човек мора да одлучи колико истине и терета може да поднесе. Највећи изазов је да живимо са тим бременим, упркос свему. Мени је било потребно време и спокој да бих могла да изразим оно што осећам и у шта дубоко верујем. Сликарство је билко и остало за мене облик молитве. Тек сам, у том светом односу према слици, у стању да судбину флоралног бића и његову симболику представим кроз деформисану форму. Тек кроз овакву деформацију флора у себи носи осећање узвишености и мистичности. Флорални свет је постао права оаза коју сам створила у дубини свога бића и потом је пренела на платно. Тако се родио мој сликарски космос и он је резултат, између осталог, вишегодишње уметничке праксе и, по мене, срећне сарадње са уваженим ментором, са добрим људима, блиставом природом.

Тек када је уметнички циклус створен, он отпочиње свој живот. Сlike увек

53 *Op. cit.* Сапир Е., стр. 104.

преносе поруке, емоције и, наравно, уметничке ставове. О томе где, како и колико дуго ће ови моји радови живети ја немам представу. Нисам ни радила оптерећена таквим мислима. Ово је само једна серија, можда и нужна етапа, у мом уметничком стваралаштву, у мом сну о томе како треба да изгледају слике којима је тема цвеће. Када буде прошло много година, и кад се будем осврнула на овај циклус, сигурна сам да ћу управо помислити исто што је мислио и Марк Твен (*Mark Twain*) када је написао своју чувену сентенцију: *„Двадесет година у односу на сада, бићете више разочарани стварима које нисте урадили, а не са оним што сте урадили. Зато баците сидро. Отпловите далеко од сигурних лука. Ухватите ветрове на пучини. Истражујте. Сањајте. Откривајте.“* А да ли ће тако заиста бити, знаћу само ја и они који ће је читати кроз призму времена којег ми сада зовемо футур и о коме не знамо ништа, упркос знатижељи. До тада покушајмо да будемо као уметник из кинеске бајке о сликару који је насликао леп пејзаж са стазом која је водила у дубину слике. Њему се та стаза толико свидела да је пошао њом и отишао у бесконачност, јер је вероватно искрено схватио да ништа не постоји изван нас него једно стање духа, или жеље за успехом, за олакшањем, за нечим вишим од бедних телеса којима, свесно или несвесно, робујемо. Речи Љиљане Хабјановић Ђуровић, у *Женском родослову*, говоре баш оно што и сама мислим:

„Мени је било потребно да будем испуњена гладном празнином, како бих могла да кроз њу, као кроз мудро море, роним до сопственог дна, да пронађем слојеве искуства, и откријем оно што сам назвала сећањем на оживљене живота који су се утиснули у моју душу као фосили у стену. Била ми је потребна тишина како бих могла да чујем глас сопственог бића. Била ми је потребна самоћа, богата, пуна и бременита. Нема уметности без самоће. А ја сам хтела да будем уметник“.

Бити уметник сликар је процес отварања -да ли Пандорине кутије? - сопствене бујне маште и фантазије. Не уме свако да види оно што сликар и песник може да примети и осети, а затим и да преточи у слику или поезију. Један материјални предмет постаје нешто сасвим друго у рукама уметника који поседује надахнуће. Сликари су најближе комшије немогућег, луцидног, фантастике и сновиђења. Стварање је суштински стапање покрета, емоција и мисли. То је у сликарству заједничка делатност руке и срца, резултат преживљених и преточених емоција на сликарску подлогу. Понекад и знања. Сликарство је специфичан преображај органских и психичких елемената кроз боју у форму. То је посебан естетички ниво односа према стварима и појавама. Зато се дешава да оно што сликар запажа постаје визија другог неког света. Сликање је пример узвишености и високог стила.

Списак радова :

1. *Rosa centifolia* 1, 2 и 3, комбинована техника, 70x100 цм.
2. *Rosa centifolia* – Столисна ружа, комбинована техника, 104x105 цм.
3. *Tulipa gesneriana* 1, 2 и 3, комбинована техника, 70x100 цм.
4. *Tulipa gesneriana* – Црна лала, комбинована техника, 104x104 цм.
5. *Nymphaea alba* 1 и 2, комбинована техника, 70x100 цм.
6. *Nymphaea alba* – Бели лотос, комбинована техника, 108x108 цм.
7. *Helianthus annuus* 1, 2 и 3, комбинована техника, 70x100 цм.
8. *Helianthus annuus* - Сунцокрет, комбинована техника, 110x105 цм.
9. *Lilium bulbiferum* 1 и 2, комбинована техника, 70x100 цм.
10. *Lilium superbum* - Краљевски љиљан, комбинована техника, 104x104 цм.
11. *Papaver orientalis* 1, 2 и 3, комбинована техника, 70x100 цм.
12. *Papaver rhoeas* – Пољски мак, комбинована техника, 109x109 цм.
13. *Viola odorata* 1, 2 и 3, комбинована техника, 70x100 цм.
14. *Viola odorata* - Љубичица, комбинована техника, 105x112 цм.
15. *Iris germanica* 1, комбинована техника, 70x100 цм.
16. *Iris germanica* - Перуника, комбинована техника, 108x106 цм.
17. *Hyacinth* 1, 2 и 3, комбинована техника, 70x100 цм.
18. *Hyacinth* - Зумбул, комбинована техника, 104x105 цм.
19. *Laurus nobilis* 1, 2 и 3, комбинована техника, 70x100 цм.
20. *Laurus nobilis* - Ловор, комбинована техника, 105x105,5 цм.
21. Скицен блок 1, Од крокија до..., 21x29, 7цм.
22. Скицен блок 2, Од облика до..., 21x29, 7цм.
23. Скицен блок 3, Од мириса до..., 21x29, 7 цм.
24. Скицен блок 4, Од боје до..., 21x29, 7цм.
25. Скицен блок 5, Од утиска до..., 21x29, 7 цм.
26. Скицен блок 6, Од цветадо..., 21x29, 7цм.
27. Power Point Presentation: Метаморфоза флоре.
28. Slide Presentation: Мисли о цвећу.
29. Мирисни штапићи НЕМ, PRECIOUS GULAB, ROSE INTENSE.
30. Музика: Healing Music by Pablo Arellano.

Литература

- A. G. Haugricout; Hedin, L., (1946), *L'home et les plantes cultivees*, Paris.
- Grae, I., (1974), *Nature's Colors - Dyes from Plants*, MacMillan Publishing Co, New York
- Ђурић А., (2001), *Симултано око*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Фолмар, К., (2011), *Велика књига о бојама*, Лагуна, Београд.
- Хегел, Г.Ф, (1970), *Естетика*, Култура, Београд, том I.
- Ormiston, R.; Robinson, M., (2006), *Colour Source Book: Hundreds of Real-World Examples*, Flame Tree Publishing, London.
- Penelope J . E . Davies; Walter B . Denny; Frima Foxhofrichter; Joseph Jacobs; Ann M. Roberts; David L. Simon, (2011), *Jansons History of Art, The Western Tradition*, Laurence King Publishing Ltd, London.
- Read, E. H., (1931), *The Meaning of Art*, Faber & Faber, London.
- Сапир. Е, (1974) *Огледи из културне антропологије*, прев. Алексанадар И. Спасић, БИГЗ; Београд.
- Стивенс, Е., (2005), *Аријаднино клупко*, Stylos, Београд.
- Трстењак. А., (1987), *Човек и боје*, Нолит, Београд.
- Usher, G., (1974), *A Dictionary of Plants Used by Man*, Constable and Company Ltd., London.

Интернет извори

- <http://www.zov.rs/code/navigate.php?Id=199&editionId=131&articleId=675>, приступљено 2012.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Imitation_of_God, приступљено 2014.
- <https://sites.google.com/site/exploringtheuae/presentation/culture/traditional-wear>, приступљено 2013.

Биографија

мр Вера Марковић

Рођена 1971. године у Београду.

Телефон: 064.134.6733

E-mail: verapaint@yahoo.com

- Члан удружења УЛУПУДС-а, у секцији *Текстил и савремено одевање*, од 1996. године, а са статусом самосталног од 1997. до 2006. године.
- Од 2006. - *Факултет за уметност и дизајн* Мегатренд Универзитета у Београду, ванредни професор на смеру *Текстил и одевање* за основне и мастер студије.
- Од 2010. до 2012. ванредни професор на италијанској школи за моду и дизајн *Accademia dell Lusso*.
- Од 2009. до 2012. ванредни професор на француској високој школи за моду и модни менаџмент *Mod'Art* Београд.
- Од 1999. до 2011. хонорарни сарадник етнографског музеја у Београду, предавач у школи ручног ткања.

Награде:

- 2014. - Прва награда за костиме на 29. фестивалу Позоришних игара деце и младих Београда, за представу „*Дунавски сан*“, ОШ „Михаило Петровић Алас“, одељења IV 4.
- 2000. - УЛУПУДС-ова плакета за стваралаштво у 2000. години.
- 1999. - Прва награда за дизајн кравате на данима египатске културе у Београду, Музеј Афричке уметности, Београд.
- 1995. - Студент генерације ФПУИД-а за 1995. годину.

Професионална усавршавања:

- 2011-2014. Докторске студије, ФУД Мегатренд, Београд, ментор emeritus професор emeritus Милош Шобајић.
- 1997. Академија лепих уметности (ASP), студио Тканина 1, Познањ, Пољска.
- 1995-1999. Последипломске студије, ФПУИД, Београд, ментор ванредни професор мр Иване Вељовић.

Магистратура:

Назив рада: Била једном крила, 1999.

Ментор: Ванредни професор мр Ивана Вељовић

Стручно усавршавање:

а) АСП, студио Тканина 1, професор мр Anna Goebel.

б) Технолошко металуршки факултет, професор др Драган Јоцић и професор др Петар Јованчић; испитивање ецовања материјала у лабораторији факултета.

Циљ мог магистарског рада, под називом Била једном крила, је изучавање уникатног текстила амбијенталног типа са експериментом у форми, истраживањем колористичке хармоније и текстилне текстуре. Коначну верзију рада чине три форме следећих величина: 130x190cm, 165x240cm и 190x310cm. Кроз рад дошла

сам до сопствене слободне колаж технике, као један од покушаја проналажења истине душа, некада давно заборављених и изгубљених.

Ликовне колоније:

- 2002. Атеље 61, Колонија таписериста, Петроварадин, Нови Сад.
- 1999. Дани египатске културе у Београду, Inter Continental, Београд.
- 1998. Смедерево 98 - Покрет горана Србије. У раду четвете ликовне колоније учествовало је 20 сликара и један вајар међу којима су били Слободанка Шобота, Зоран Гаши, Миодраг Пешић, Александра Хорват и други.
- 1998. Лепенски вир - Пут у обећању земљу. У раду колоније учествовали су између осталих Коста Бунушевац, Срба Траванов, Аница Вучетић, Ненад Брачић, Предраг-Пеђа Гавровић, Милић од Мачве, Хубертус Вундшик, Стефан Шковран, Ања Гоебел, Герхарт Бенз.

Изведени пројекти:

- 1995. Дипломски рад штампана декоративна тканина БПК, Београд.
- 1997. Уникатни тафтовани теписи 90м2 за фирму ИФТА из Београда.
- 1998. Дизајн амбалаже за бомбоне карамеле произвођача Параћинка Параћин.
- 1999. Плакат за Српску кафану у Светогорској улици, Београд.
- 1999. 102 илустрације за књигу „Самоникле врсте воћака Србије“, аутора др Евица Мратинић и др Момчило Којић.
- 1999. Илустрације за књигу „Здрава храна из природе“ – самоникло воће, др Евица Мратинић
- 2000. Илустрације за књигу „Вишња“, др Евица Мратинић, издавач Партенон, Београд.
- 2000. Илустрације за књигу „Крушка“, др Евица Мратинић, издавач Партенон, Београд.
- 2000. Илустрације за плакат „*The biological diversity of the Rosa L. Fruite species in the natural ecosystems in FR Yugoslavia*“.
- 2002. Логотипи фирми и дизајн амбалаже фирми Панда и Plus-Со.
- 2010. Илустрације за књигу „Дуња“, др Евица Мратинић, издавач Партенон, Београд.
- 2010. Илустрације за књигу „Јагода“, др Евица Мратинић, издавач Партенон, Београд.

ИЗЛОЖБЕ

Самосталне:

- 1995. Студент генерације, галерија ФЛУ, Београд.
- 1996. Где се живи меко, галерија Дома културе Студентски град, Београд.
- 1999. Била једном крила, галерија МПУ, Београд.
- 2000. Дубоко плаво, Градска галерија КЦ Пожега, Пожега.
- 2001. Унутрашњи вулкан, галерија Палета, КЦ Београд, Београд.
- 2005. Слатко од ружа, Манакова кућа, Београд.
- 2006. У тишини, Casa D' Italia, Београд.
- 2008. Самоникле врсте воћака Србије, галерија Библиотеке Шабачке, Шабац.
- 2010. Повратак природи, Манакова кућа, Београд.
- 2014. La vie en Rose, 7-10. октобар 2014, Дом војске, Београд.
- 2014. Метаморфоза флоре, новембар 2014, УК Пароброд, Београд.

Групне изложбе:

2000.

- Мајска изложба, „Зачарано сазвежђе успомена“, „Мирно плутам“ и „Пут ка“, сликани текстил, вез и апликација, Цвијета Зузорић, Београд
- Бијенале таписерија, „Била једном крила“, галерија Централног клуба војске Југославије, Београд.

2001.

- Мајски салон, батик на свили, Цвијета Зузорић, Београд
- Београдска мини арт сцена, „Погледах у море и видех да је мирно“, комбинована техника, галерија Сингидунум, Београд.

2002.

- Моје крпице од чистог сна, ткање, Манакова кућа, Београд.
- Колонија таписериста, „Дубоко плаво“, галерија таписерија Бошко Петровић, 1998-2002.
- 15. Бијенале таписерија, „Унутрашњи вулкан“, МПУ, Београд.
- Мајски салон, „Перпетумобиле“, комбиновање ручног ткања и ready made, 25. мај, Београд.
- 2003.
- Тисо 2003. „Узорци сарс“, реадумаде епрувете и руком ткани материјал, Музеј примењене уметности, Београд.
- 5 година колоније таписериста Бошко Петровић, таписерија „Дубоко плаво“ Петроварадин, Нови Сад.

2004.

- XVI Бијенале таписерије „Evolution“, ready made и ручно ткање, Галерија СУЛУЈ-а и кућа Ђуре Јакшића, Београд.
- Рециклирани текстил, галерија Сингидунум, Београд „Воће, ограда за креветац“, апликација на сомоту.
- Atelier 61 Serbska tapiserie, „Дубоко плаво“, Česko-Serbska kulturni unie u Prahy.
- Друго тријенале таписерије, „Дубоко плаво“, таписерија галерија Матице српске, Нови Сад.

2006.

- Акварел, Вацинум витис, Културни центар Шабац.
- XVII Бијенале таписерије, „Сломљено срце“, ткање, сликање и слободни вез на газу, галерија YUBIN, Београд.

2007.

- 44. Златно перо Београда, 9 међународно бијенале илустрације, „La vie en rose“, илустрација на тему песме Едит Пјаф, галерија Прогрес, Београд.
- Из Дупца у свет, Слајд пројекција у Power point-у „Завесе“, Етнографски музеј, Београд.
- Тријенале таписерије, Атеље 61, „In memoriam“, таписерија ready made, Нови Сад.

2008.

- XVIII Бијенале таписерије, „Аријаднино клупко“, интерактивна таписерија, ПВЦ, филц, светлеће сијалице, обмотавање, прошивање, ткање...
- Аксесоар, „Каиш-орлица“, сатен, плиш, металне копче и ручно хекање, галерија Сингидунум, Београд.

2009.

- Аксесоар, „Каиш-орлица“, плиш, перје, вез, галерија Сингидунум, Београд.
- Дизајнирање рециклаже лепеза, вез, батик, галерија Сингидунум, Београд.

2011.

- Дизајнирање рециклаже VI Лабораторија чистијег света, -„Модел“, комбинована техника. галерија Сингидунум, Београд.
- Експериментом до... redesign ципела, „бабалетанкене и Када ми је хладно“, комбинована техника галерија СУЛУЈ-а, Београд.
- Лепи сашиј, зашиј, изложба радова радионице, УК Пароброд, Београд.
- XVIII Изложба цртежа, „Акт“, Културни Центар Шабац.
- XX Изложба малог формата, „Минијатура“, Културни центар Шабац.
- Изложба акварела, „Цвет“, Културни Центар, Шабац.
- Изложба акт, „Жена“, Културни Центар, Шабац.

2013.

- 47. Златно перо Београда - 12. Међународни бијенале илустрације „Овако се некада одевало“ илустрација, комбинована техника, Павиљон Цвијета Зузорић, Београд.
- Даривање, Мала галерија УЛУПУДС-а, „Новогодишња кугла“, комбинована техника, Београд.

Предавања:

- 2007. Етнографски музеј Београд - Из Дупца у свет, Београд.
- 2007. Педагошки музеј Београд - Савремени текстил у свету, Београд.

Остале активности:

- 2007. Гост емисије Буди као ја, ТВ Метрополис.
- 2008. Отварала изложбу поводом 107 рођендана етнографског музеја - Игра шарених нити, Пиротски ћилими.
- 2010. Члан комисије за доделу награде 19.-тог Бијенала таписерије 2010. у Конаку Књегиње Љубице, Београд.
- 2011. Радионица Лепи, сашиј, зашиј УК Пароброд, Београд.
- 2012. Презентација ФУД студената у оквиру радионице Техас на ревији модне агенције Click, Београд.